

આ સર્વ સુમધુર
પુષ્પોની સુવાસ એટલેજ...

પ્રેમ

શ્રદ્ધા

અધ્યાત્મ

વર્ષ : ૨૨

ઓક્ટોબર-૨૦૦૦

અંક : ૧

ભક્તિ

પ્રભુકૃપા

ધર્મ

યોગ

સાધના

સત્સંગ

Summit

* જીવન શોધન માટે મોડું નથી થયું *

જીવનના ગમે તેવા ને ગમે તેટલા આત્મિક અધઃપતન પછી પણ માણસ જાગૃત થઈ શકે છે. એટલું જ નહીં પરંતુ સાચા અર્થમાં ને સંપૂર્ણપણે જાગૃત થઈને જીવનને સુધારી અથવા જ્યોતિર્મય બનાવીને આત્મોન્નતિના સર્વોચ્ચ શિખર પર આસીન થઈ શકે છે એ હકીકતમાં મનુષ્યજાતિને માટે અને ખાસ કરીને અધઃપતનના પંથે પ્રયાણ કરી ચૂકેલા પુરુષોને માટે કેટલી બધી પ્રેરણા રહેલી છે! માણસના જીવનમાંથી આશાનું કિરણ કદાપિ નથી ખૂટતું. ઈશ્વરના મંગલ મંદિરમાં એનું સદાયે, સ્નેહપૂર્વકનું સ્વાગત થાય છે. માયાળુ માતાની પેઠે ઈશ્વર એને બે હાથ ફેલાવીને અપનાવવા અને ભેટવા સદા તૈયાર રહે છે એ હકીકત જ કેટલી બધી રોમાંચક છે! ઈશ્વરનો મહિમા એવો અવર્ણનીય અને અનંત છે. માણસ એ મહિમાને સમજી લે એટલી જ વાર છે. અધઃપતનની ગર્તમાં પડેલો ગમે તેવો માણસ પણ પોતાના અધઃપતનને સમજી લે, એને માટે પશ્ચાત્તાપ કરે, એમાંથી બહાર નીકળવાનો નિર્ણય ને પ્રયત્ન કરે, પોતાની ભૂલોનું પુનરાવર્તન ના કરે અને ઈશ્વરનું સાચા દિલથી શરણ લે તો પોતાની કાયાપલટ કરી શકે છે. જીવનના પરિશોધન અને પરિત્રાણને માટે કદી પણ મોડું નથી થતું. એવું પરિશોધન અને પરિત્રાણ ગમે તે પળથી પ્રારંભી શકાય છે. એને પરિપૂર્ણ પણ કરી શકાય છે. ભાગવતનો એ સુંદર, સર્વોપયોગી, સનાતન સંદેશ છે.

મોગેશ્વરજી

અધ્યાત્મ

આધ્યાત્મિક વિકાસની નવી જ ક્ષિતિજ ખોલતું ગુજરાતી માસિક

છૂટક નકલ ૪-૦૦ વાર્ષિક લવાજમ દેશમાં રૂ. ૨૫-૦૦

વિદેશમાં રૂ. ૨૫૦-૦૦ (વિમાનથી)

- સંસ્થાપક પ. પૂ. મોગેશ્વરજી સર્વમંગલ ચેરીટેબલ ટ્રસ્ટ (રજી. અમદાવાદ).
- તંત્રી-સંપાદક શ્રી નારાયણ હ. જાની.
- પ્રકાશન અને પ્રામિત્થાન 'અધ્યાત્મ' પ્લોટ નં. ૧૬૮૮ બી. સરદારનગર, ભાવનગર-૧.
- તંત્રી, મુદ્રક અને પ્રકાશક નારાયણ હ. જાની. ફોન : ૫૬૫૮૧૧
- મુદ્રણસ્થાન રાધેશ્યામ પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ, પ૩/પ૪ સી ૧, બોરડીગેટ, ભાવનગર-૧.

લેખકોને નિમંત્રણ

- અધ્યાત્મમાં લેખો, ભજનો કે ગીતો મોકલાવવા લેખકોને નિમંત્રણ છે. અધ્યાત્મની ભાવનાને અનુરૂપ જ લેખો સ્વીકારવામાં આવશે.
- લખાણ કાગળની એક બાજુ ને સારા મોટા અક્ષરે લખેલું હોવું જરૂરી છે. બીજાં સામયિકોમાં પ્રસિદ્ધ થયેલ લેખોની નકલો ન મોકલાવવા વિનંતી છે.

'અધ્યાત્મ' અંગે સૂચનો

- ગ્રાહકોને ગ્રાહક નંબર સરનામા સાથે લખવામાં આવે છે તે નોંધી લેવો.
- 'અધ્યાત્મ' જો આપને ગમ્યું હોય તો આપના પરિચિત વર્ગમાં તેના ગ્રાહકો વધે તેવું આપ કરતાં રહેશે.
- 'અધ્યાત્મ' દર માસની ૧૭ તારીખે પ્રસિદ્ધ થશે. કોઈ કારણે એકાદ અકવાડિયા સુધી અંક ન મળે તો સ્થાનિક ટપાલ કચેરીમાં તપાસ કર્યા પછી અત્રે જણાવવું. સિલિકમાં હશે તો જરૂર મોકલી આપશે.
- પત્રવ્યવહાર કરતી વખતે ગ્રાહક નંબર લખવાથી વધુ સરળતા રહેશે.
- 'અધ્યાત્મ' અંગે કોઈ સૂચનો કરવાના હોય તો નિઃસંકોચ કરવા અનુરોધ છે.
- દર મહિનાની તા. ૧૦ સુધીમાં જે ગ્રાહકોનાં નામ અત્રે મળી જશે, તેમને તા. ૧૭ મી એ અંક રવાના કરવામાં આવશે.

અનુક્રમણિકા

નૂતન વર્ષાભિનંદન	તંત્રી	૩
માતાને અંજલિ	તંત્રી	૪
શ્રી યોગેશ્વર કથામૃત	મા સર્વેશ્વરી	૫
લગ્નિની અગ્નિ	ડૉ. પ્રકાશ ગજજર	૧૦
ભર્તૃહરિ વૈરાગ્યશતક	યોગેશ્વરજી	૧૬
મારું સદ્ભાગ્ય	યોગેશ્વરજી	૧૭
ગુરુ	યોગેશ્વરજી	૧૮
યાત્રાના આરંભે-(૩)	રાજુભાઈ જાની	૧૯
જિંદગીનો વળાંક	લલિતચંદ્ર દલાલ	૨૪
સવાલ પૂછે જીવ-જવાબ આપે શિવ	યોગેશ્વરજી	૨૮
A Holy Moment of Meditation		
Behind the Camera	Jigar Talati	૩૪
સરિતાના સલિલમાં પૂ. મા પર ધ્યાન	ડૉ. બી. જી. જાગણી	૩૮
શ્રીરામકૃષ્ણદેવના સાન્નિધ્યમાં	યશસ્વીભાઈ ય. મહેતા	૪૧
કેનોપનિષદ	યોગેશ્વરજી	૪૪
પ્રેરક પ્રસંગો	પરમાર્થી	૪૯
પૂ. મા તારાં વિવિધ સ્વરૂપ !	પ્રિયવદન	૫૬
સંત તુકારામ	ઝિજ્ઞુભાડિયા કનેયાલાલ	૬૧

* નૂતન વર્ષાભિનંદન *

પ્રભુની કૃપાથી આપણે સહુ સંવત્ ૨૦૫૬ નું વર્ષ પૂરું કરી, સંવત્ ૨૦૫૭ ના વર્ષમાં તા. ૨૮-૧૦-૨૦૦૦ ના રોજ પ્રવેશ કરીશું. દુનિયાભરમાં દિનપ્રતિદિન થતી અનેક દુઃખદ ઘટનાઓ વચ્ચે પૂ. મા-પ્રભુએ આપણને સાચવ્યા તે બદલ તેમનો હૃદયપૂર્વક આભાર.

નવા વર્ષના મંગલ પ્રભાતે આપણે સહુ તેઓનાં શ્રીચરણોમાં વંદન કરી યાચીએ છીએ કે ભૌતિક સુખસગવડો ને સંપત્તિની ભરમાળમાં અમે પ્રભુને ના ભૂલીએ. અમારો તેમની સાથેનો આપની કૃપાથી પ્રસ્થાપિત થયેલ સંબંધ દિનપ્રતિદિન પ્રગાઢ બનતો રહે અને અમે આત્મિક કલ્યાણના માર્ગે આગળ વધતા રહીએ, કદી એકલપેટા ના બનીએ અને અભાવો વચ્ચે જીવતા અનેક માનવ બંધુઓને યથાશક્તિ મદદરૂપ થતા રહીએ, એવી બુદ્ધિ, શક્તિ અને સંપત્તિ આપતા રહેજો. જગતમાં સર્વત્ર સુખ-શાંતિ અને આરોગ્ય હોજો. એવી પૂ. મા-પ્રભુને પ્રાર્થના છે.

— તંત્રી

* માતાને અંજલિ *

નોંધ:—ત્યાગી બન્યા પછી પણ પોતાના પૂ. માતાજીને સાથે રાખી, તેઓના અંતિમ શ્વાસસુધી સેવા કરી, તેઓને પૃથ્વીપરથી વિદાય આપનાર ત્યાગી પુત્રો બહુ વિરલ જોવા મળે છે. પૂ. માતાજીની વિદાય પછી તેઓના વિરલ ત્યાગને પૂ. મહાત્મા શ્રી યોગેશ્વરજીએ કેવી સરસ ભાવમય અંજલિ આપી છે, તેનું દર્શન નીચેનું કાવ્ય વાંચતાં થાય છે. વંદન હો એ માતાને.

તા. ૪ ઓક્ટોબર પૂ. માતાજીનો નિર્વાણદિન છે. — તંત્રી

તમારો ત્યાગ

તમે છોડી સર્વે વિષય જગતના જંગલ રહ્યા;
યુવાનીમાં છોડી ગૃહ-સ્વજન-સંપત્તિ સુખદા
તજી પર્યકોને પ્રતિદિન પૃથ્વી પર સૂતાં;
સહ્યાં કષ્ટો સ્નેહે હિમગિરિ તણાં તીર્થસ્થળમાં.
ઘણા સર્પો રીંછો પશુ વિવિધ ને વ્યાધિ વચમાં;
વિપત્તિને વેઠી, મન વશ કરી ઈન્દ્રિય તણા.
તમે નાથ્યા અશ્વો, અનવરત ડૂબ્યાં રસમહીં;
મને દીસે બીજું પુનિત ખલુ દૃષ્ટાંત જ નહીં.
તજે આત્મા માટે મનુજ સુખ-સંપત્તિ-પદને;
અરણ્યે એકાંતે તપરત બને ઈશ્વરરણે.
સમર્પે સામગ્રી સકળ જગતની ધ્યાન ધરવા,
તમે કિન્તુ છોડ્યું સકળ મુજ માટે વનમહીં.
રહેવાને સાથે પરમ-સુખના શ્વાસ ધરતાં;
તમારો તો દેવી અતુલ અદકો ત્યાગ જગમાં.

— યોગેશ્વરજી

અધ્યાત્મ

વરદ હસ્ત પ્રભુ તમારો, સદાય રહેજો જીવન સહારો

—મા સર્વેશ્વરી

વર્ષ : ૨૨

ઓક્ટોબર-૨૦૦૦

અંક : ૧

શ્રી યોગેશ્વર કથામૃત ✓

મા સર્વેશ્વરી

છ વાગી ગયા. મુલાકાતીઓ આવીને બેઠા છે. સૌ પોત-પોતાની શ્રદ્ધા પ્રમાણે ફળ, ફૂલ, સૂકોમેવો સંતો માટે લાવે છે.

મુલાકાતની બેઠકમાં પ્રશ્નો શરૂ થયા. જેની ચર્ચા પૂ. શ્રીએ અંગ્રેજી ભાષામાં કરી. ખૂબ વિસ્તારથી ઉત્તરો અપાયા. પ્રશ્નો અંગ્રેજીભાષામાં હતા.

પ્રશ્ન : ઝંઝૂ કેમ આજ રીતે લખાય?

પૂ. શ્રી : (અંગ્રેજીમાં) તમને કોઈ પૂછે કે તમારા વાળ માથા ઉપર જ કેમ? પગના તળીયા ઉપર કેમ નહિ?

તમે શાળામાં જતાં જ હશો તો તમે A લખો છો તે કેમ એમ જ લખો છો લાંબોટૂંકો કેમ લખતા નથી.

એની પાછળ ભાષાના નિયમો હોય છે. ઔં અનાદિકાળથી એ જ રીતે લખાતો આવ્યો છે. ઔં એ કોસનો સૂચક નથી, આપણા સ્વસ્તિક સાથે કોસ મળતો આવે છે. ઔં પાછળ તો અ ડ મ્ રહેલા છે, સ્થૂળ, કારણ ને સૂક્ષ્મ શરીર સત્વ, રજ, તમ ત્રણે ગુણો અને એની ઉપર જે પરમ સત્તા જે પરમ શક્તિ તે ઔં છે.

પ્રશ્ન : દેવદેવીઓની આરતી શા માટે ઉતારવામાં આવે છે.

પૂ. શ્રી : આપણા ઘરમાં કોઈ વડીલ કે મોટા માણસ આવે ત્યારે આપણે તેમને પ્રણામ કે નમસ્કાર કરીએ છીએ. વળી આપણે ભારતથી અહીં આવીએ કે અહીંથી ભારત જઈએ ત્યારે આપણને ફૂલ આપી તિલક કરી વિદાય આપવામાં આવે છે. એ વિધિથી તેઓ આપણા ઉપર પ્રેમભાવ બતાવે છે. આપણો પ્રેમ વ્યક્ત કરવાનું તે સાધન છે. એ રીતે આપણે પ્રભુપ્રત્યે પ્રેમ બતાવવા આપણે પ્રભુની આરતી ઉતારીએ છીએ. રતિ એટલે પ્રીતિ એવો અર્થ થાય છે. પ્રીતિને ‘આ’ એટલે ઊલટી દિશામાં વાળવી. પ્રીતિને પ્રભુપ્રત્યે વાળવી તેનું નામ આરતી. સંસારના પદાર્થોમાં થયેલી પ્રીતિને પ્રભુપ્રત્યે વાળવી તે આરતી.

પ્રશ્ન પૂછનારાઓને ઉત્તરથી ખૂબ સંતોષ થઈ ગયો. પ્રશ્ન પૂછનાર યુવાન હતા તેમણે કહ્યું અમારી રવિવારની સભામાં આપ અમને એક કલાક આ રીતે પ્રશ્નોત્તરી માટે આપી શકો?

પૂ. શ્રી : ઘણી ખુશીથી આવી શકીએ. અમે આટલે દૂર કોઈકને પણ ધર્મની રીતે મદદરૂપ થવાય તે માટે જ આવ્યા છીએ. જરૂર કાર્યક્રમ રાખજો. ફરી આવવાનું થાય ત્યારે ગોઠવજો.

મુલાકાત બાદ હળવો અલ્પાહાર લીધો.

આજે દરરોજની જેમ નીચેના હોલમાં પ્રવચન માટે જવાનું થયું.

મંદિરના મુખ્યસ્થાન પાસે જ પૂ. શ્રીની સોફા જેવી બેઠક હોય છે. એ બેઠકની પાસે નીચે સર્વેશ્વરી માટે આસન હોય છે. જેથી ત્યાં બેસવાનું બને છે. કાર્યક્રમની શરૂઆતમાં દેવદેવીઓનો જય જયકાર બોલવાનો અહીં નિયમ છે. એ મુજબ આદ્યશક્તિ અંબે માતકી જય, શ્રીરામચંદ્ર ભગવાન કી જય, કૃષ્ણ કનેયા-લાલકી જય, પવનસુત હનુમાનકી જય. આજે પણ જયકાર થયો. સત્સંગ મંડળના મુખ્ય સંચાલક દરરોજની જેમ પૂ. શ્રીને અને સર્વેશ્વરીને તિલક કરી ફૂલહાર અર્પણ કરવાની વિધિ કરે છે. તે દરમ્યાન દરરોજની જેમ સૌ ભાઈબેનો એક સાથે તાલબદ્ધ રીતે સ્તુતિ બોલે છે.

હરિહર બ્રહ્મા સદ્ગુરુદેવા (૨)

ગુરુમાતા ગુરુપિતા ગુરુમહાદેવા,

હરિહર બ્રહ્મા સદ્ગુરુ દેવા.

સ્તુતિ બાદ પૂજન પૂરું થતાં સંચાલક શ્રી પૂ. શ્રીને દર-રોજની જેમ પ્રવચન શરૂ કરવા વિનંતિ કરે છે.

પૂ. શ્રીએ આજે પ્રવચનમાં રક્ષાબંધનનું ધર્મની રક્ષા સાથેનું મહત્ત્વ સમજાવ્યું.

પ્રવચન બાદ શ્રી અંબાલાલભાઈ ઊભા થયા તેમણે આભાર-દર્શનમાં કહ્યું કે રગ્બીની જનતા મહાત્મા યોગેશ્વરજીથી અજાણ નથી. પૂ. શ્રી પ્રથમવાર ૧૯૭૭ માં ઈંગ્લેન્ડ આવ્યા હતા. ત્યારે રગ્બીમાં પણ પધાર્થી હતા ત્યારે સત્સંગનો લાભ આપણે લીધો હતો તે વખતે નવરાત્રી હતી. આપણને ત્યારે નવરાત્રીનું માહાત્મ્ય ખૂબ સરસ રીતે સમજાવ્યું હતું.

૧૯૭૮ માં ફક્ત ટૂંક સમય માટે જ ફરી અહીં આવ્યા હતા. ત્યારે સૌને દુર્લભ એવો ગુરુપૂર્ણિમાનો ઉત્સવ પ્રસંગ એમની હાજરીમાં આપણે ઉજવ્યો હતો.

આ વખતે પણ સત્સંગનો લાભ આપણે લીધો. આજે રક્ષા-બંધનનું મહત્વ સમજાવ્યું. રાષ્ટ્રીયદિન પણ આજે જ છે. અને આજે મને જણાવતાં ખૂબ આનંદ થાય છે કે આજે પૂ. શ્રી મહાત્મા યોગેશ્વરજીનો જન્મદિન છે. તો એ જન્મદિન નિમિત્તે આપણે સૌ મા સર્વેશ્વરીએ લખેલી યોગેશ્વર બાવનીનો પાઠ કરીશું.

એમ કહી સૌને એ સ્તુતિની કોપીઓ વહેંચવામાં આવે છે. સમૂહમાં એનો પાઠ થાય છે.

સ્તુતિ બાદ દરરોજની જેમ સર્વેશ્વરીએ વાર્તાલાપ આપી રગ્બીની જનતાનો પ્રેમભાવ બિરદાવી આભાર માની બે ભજનો ગવડાવ્યાં.

ત્યારબાદ શ્રી અંબાલાલભાઈ ફરી ઊભા થયા અને કહ્યું, રગ્બીમાં આ ત્રણ પ્રસંગો એક સાથે આવ્યા તે અનોખા ગણાય. સંતોના જન્મદિન એ આપણું અહોભાગ્ય છે. મા ભગવતીને આજના પવિત્ર દિને પ્રાર્થના કરીએ કે મા ભગવતી અમને અનેક શક્તિ આપે. એમનો પ્રેમભાવ આપણા સત્સંગમંડળ ઉપર વરસતો રહે, એમના જ્ઞાનામૃતનો લાભ લઈ આપણું જીવન ધન્ય થાય એ જ પ્રાર્થના.

મહાત્માજી અમેરિકા ને કેનેડાના લાંબા પ્રવાસે અહીંથી જશે. ઈંગ્લેન્ડમાં દોઢ માસ રોકાશે આપણે આજે મા ભગવતીને ફરી પ્રાર્થના કરીએ કે એમની જે યાત્રા છે. તે સફળ થાય. એમના જ્ઞાનામૃતનો લાભ સૌ લે અને અમેરિકાથી ફરી આવવાનું બને

ત્યારે ભારત જતા પહેલાં ફરી રગ્બી પધારે એ જ પ્રાર્થના.

ત્યારબાદ સૌ ભાઈબેનો ખૂબ શાંતિથી શિસ્તબદ્ધ કતારમાં આવી પૂ. શ્રીને તથા સર્વેશ્વરીને પ્રેમપૂર્વક પ્રણામ કરે છે. એમાંથી કેટલાંકે સાષ્ટાંગ પ્રણામ કર્યો. કેટલાંકે ઘૂંટણીએ પડીને પ્રણામ કર્યો. કેટલાંકે સામે પલાંઠી વાળીને પ્રણામ કર્યો. સૌની પ્રણામ કરવાની રીત અનોખી હતી. પ્રણામની વિધિ ઘણી લાંબી ચાલી તે દરમ્યાન ધૂન ચાલુ કરી.

ત્યારબાદ મુખ્ય ભાઈએ જાહેર કર્યું કે આજે ગુરુજીનો જન્મદિન છે. જેથી આજે પ્રથમ ગુરુજીની આરતી ઉતારવામાં આવશે. પછી મંદિરની આરતી થશે. જેથી સૌએ નીચેની આરતી સાથે પૂ. શ્રીની આરતી ઉતારી.

આનંદ મંગલ કરું આરતી, હરિ ગુરુ સંતની સેવા.
સંતના ચરણે અડસઠ તીરથ, ગંગા જમના રેવા.
સંત મળે તો મહાસુખ પામે, ગુરુજી મળે તો મેવા.
કહે પ્રીતમ એવા ગુરુના ચરણે, હરિના જન હરિ જેવા.

પૂ. શ્રીની આરતી ઉતાર્યા બાદ મંદિરની જય જગદીશ હરેની આરતી થઈ અંતે પૂ. શ્રી વિદાય સંદેશ આપ્યો કે—

રગ્બીની જનતા ભાવિક ને સત્સંગ પ્રિય છે. જેથી જ્યારે પણ અનુકૂળતા હશે ત્યારે જરૂર તમારા આમંત્રણનો સ્વીકાર કરી આવીશું. પ્રભુપંથે તમે સૌ આગળ વધો. ખૂબ મંત્રજપ કરો એવા આશીર્વાદ છે.

પંદરમી ઓગસ્ટનો પરમ પવિત્ર પર્વદિન એવી રીતે પ્રસન્નતાપૂર્વક પૂર્ણ થયો. હરિ: ઓં. (ક્રમશઃ)

લગનિની અગનિ

ડૉ. પ્રકાશ ગજજલ

દાયકાઓ પહેલાં એક પ્રાર્થના વાંચી હતી. એની વિચિત્રતાને કારણે એ પ્રાર્થનાનો આરંભ મને આજે પણ યાદ છે : “હે ભગવાન! તારી યાદમાં મારી આંખોમાં આંસુ ક્યારે આવશે?” આટલા જ શબ્દો વાંચીને હું અવાચક બની ગયો હતો. આંસુ ક્યારે આવશે, એ ભગવાનને પૂછવાનું? એ માટે પ્રાર્થના કરવાની? ભગવાન શું ગલીસીરીન છે કે આંખમાં આંસુ લાવવામાં મદદ કરે? ભાવની ભરતી આવશે ત્યારે આંસુ આપોઆપ છલકાશે. અને નહીં છલકાય તોય વાંધો નથી. મૂળ વાત છે ભક્તિભાવનાની, શ્રદ્ધાની, તલસાટની. એ નહીં હોય ને સતત શબ્દો રેડવ્યા કરીશું તો મેળ નથી પડવાનો.

એક બીજી પ્રાર્થના છે. જેમના લાખો અનુયાયીઓ છે એવા એક વૃદ્ધ ઉપદેશક આજથી ચાર દાયકા પહેલાં પોતાના ઘેટાંને આ પ્રાર્થના કરાવતા : “હે સર્વશક્તિમાન પરમાત્મા! અમે તારાં નાલાયક બાળકો છીએ.” પછી સંસારભરમાં જેટલા દુર્ગુણો છે એ બધાને તેઓ પ્રાર્થનામાં ગૂંથી લેતા આ પ્રાર્થના દાયકાઓ સુધી ચાલુ રહેલી. મને એમ થતું કે એવા શબ્દપ્રલાપમાં રોજેરોજ સમયશક્તિ વેડફાવવાનું માપ પેલા ઉપદેશક શા માટે કરતા હશે? પરમાત્માએ, કુદરતે આપણને માનવશરીર આપ્યું એ આપણી પહેલી લાયકાત. આવો વિચાર આવવો એ વળી બીજી અને ખૂબ જ અગત્યની લાયકાત. પથરાનું સર્જન પણ પરમાત્માએ જ

કરેલું છે. પણ એને કદાચ પોતાના અસ્તિત્વ વિષે ખબર નથી. પછી ઈશ્વરના અસ્તિત્વ વિષે આણુમાત્ર વિચાર તો આવે જ ક્યાંથી? આપણે માનવી ખરા; પણ કદાચ નામના જ! મનવાળા છીએ, પણ એ મનની ગતિ કેવી છે એ કોણ નથી જાણતું? તો એ વિષે ફરિયાદો જ કરતા રહીએ એ કેમ ચાલશે?

કહેવા પૂરતા આપણે આત્મા...! અને પરમાત્માના અંશ પણ ખરા પ્રતીતિ નથી થઈ. વાતો સાંભળી છે ને એથીય વધારે તો બીજાઓને આપણે એ વાતોનો લાભ આપ્યો છે. અંશ અને અંશી, આત્મા અને પરમાત્મા, પરબ્રહ્મ... વગેરે વગેરે. વાતો, વાતો. વર્ષો વીત્યાં. દાયકા પસાર થઈ ગયા. હતા ત્યાં ને ત્યાં રહ્યા. કદીક વહેમ આવ્યો, ભ્રમણ થઈ કે ખૂબ આગળ વધી ગયા છીએ. પણ ખબર છે કે હકીકત શું છે. જો કે ફરિયાદ કરી બેસી નહીં રહીએ.

‘હું તો વનરાનું સૂકું ઈંધણું : સાધું, તમે ધૂણિયું ધખાવો,
કાયાને પ્રજાળી ઢગલો કરું, ભભૂતિ અંગડે લગાવો.’

લોકવાણીના જાદુગર, અને ભીતરમાં બરાબર જાગી ગયેલા જનકવિ ‘કાગ’ની આ પંક્તિઓમાં એક તલસાટ, એક ઝંખના, એક સાચી પ્રાર્થના પ્રગટ થાય છે. આપણા મને આપણને વનમાં એમ જ પડેલા સૂકા ઈંધણા જેવા બનાવી દીધા છે. લોકોને હરિયાળી અને લીલપની વાતો ઝીંક્યા કરીએ છીએ. પણ પેલા ઢોંગીઓની જેમ આપણે રણમાં જ રાચતા રહીએ છીએ. એક તલસાટ જાગવો ઘટે આપણી અંદર એક ધૂણી ધખે, મન પ્રજ્વલિત થાય, કાયા એને અનુસરે, આપણું જીવન પરમની ભભૂતિ બની જાય. આ અશક્ય લાગે છે. પણ સચ્ચાઈ જાગે તો એવું નથી જ.

મીરાં યાદ આવે છે. દાયકાઓ પહેલાં એ જાણે મને ઢંઢો-જાતાં : “એસી લગન લગા... કહાં તૂ જાસી એસી લગન લગા...એસી અગન જગા” ક્યાં જાઉં ને ક્યાં ના જાઉં, એવી લગનિ જાગવી જોઈએ. જિંદગી ચડપનનો તહેવાર બની જાય તો ખરી જમાવટ થાય. આવો તહેવાર બારે મહિના ચાલે તો રંગ રહી જાય. એ તો જ્યારે થશે ત્યારે થશે. રોજ બેપાંચ પળ માટે પણ આ લગનિના અગનિ ભીતરમાં જાગે તો એ એક સુંદર શરૂઆત બની જાય.

પૂજ્ય શ્રી મા સર્વેશ્વરીની નિકટમાં રહેવાનું સદ્ભાગ્ય મને નહીંવત્ મળ્યું છે. એક જ વખત દોઢેક કલાક માટે ભક્તવૃંદમાં બેસવાનું થયું હતું. છેલ્લો અર્ધો કલાક છેક પાસે બેસી શકાયું ને પરમ આત્મીયતાભરેલી વાતો થઈ. આનંદના ગુલાલ છંટાઈ ગયા. એ પછી તેઓશ્રીની તીવ્ર સાધનાઓ વિષે વાંચવાનું બન્યું. એ તો જાણે આપણને પચે એટલી ને એવી વાતો. એમની ભીતરમાં કેવાં વિરાટ બ્રહ્માંડ રમમાણ થયાં હશે એ કોણ જાણી શકે?

પૂજ્ય શ્રી યોગેશ્વરજીની આત્મકથામાં કેટલીક ઉત્તમ પ્રાર્થનાઓ જોવા મળી. શબ્દો ગોઠવીને ઉપજાવેલી નહીં પણ તલસાટની જ્વાળાઓ વડે એ પ્રાર્થનાઓની લિપિ આલેખાઈ હતી. જે તે પ્રાર્થના પછી વિવિધ સિદ્ધિ, દેવગણ અને સ્વયં આદ્યશક્તિ રૂબરૂમાં, ધ્યાનમાં કે આકાશવાણીદ્વારા માર્ગદર્શન અને તસક્ષી આપે એટલે શું કહેવાય? આપણને થોડીય પ્રેરણા ના મળે કે?

આ બે મહત્ત્વનામના ઉલ્લેખ એટલા માટે કરું છું કે ‘અધ્યાત્મ’ના પાઠકોને આ દિવ્ય વિભૂતિઓનો વત્તોઓછો પરિચય હોઈ તેઓ શ્રદ્ધા અને સમર્પણભાવનાનું કેન્દ્ર બની રહેલ છે.

આ એક સદ્ભાગ્ય ગણાય. કેન્દ્રીભૂત બનેલી શ્રદ્ધા વધારે સઘન બને છે. વિભૂતિચેતના સાથે એનું અનુસંધાન થાય છે. એક બલવત્તર તંતુ વધારે સબળ બનતો જાય છે. તોપણ...

હા જી! કમનસીબે ‘તોપણ...’ને સ્થાન રહે છે. તોપણ ક્યારેક ઢીલા કેમ પડી જવાય છે? શિથિલતા કેમ આવે છે? સહુનો અનુભવ છે ને? ગણપતરામનામના એક ખૂબ જ ઊંચી કોટિના ભક્તયોગી ગયા સૈકામાં થઈ ગયા. એમની જાણીતી અનુભવ-વાણીની એક કડી છે :

“અમૃત મળ્યું પણ અમર થયો નહિ, પીવાની જુક્તિ ન જાણી, કાં તો ઘટમાં ગયું ના એના, કાં પીવામાં આવ્યું પાણી.”

ભારે ચોટ મારી છે ગણપતરામે. આ ચોટ નહીં, ચાબૂક છે. દિવ્ય વિભૂતિઓનો પરિચયમાં આવ્યા, ઈશ્વરત્વ વિષે અનહદ વાતો કરી, જ્ઞાનનાં અમૃત પીધાં. બધું સાચું. પણ બાહ્ય કે આંતરિક જીવનમાં એનો ઝ્રઝ્રે પ્રભાવ ના દેખાયો એનું કારણ શું? વાતો તો આકાશને આંબે એવી એવી થાય છે. પણ પત્ર જ નહીં, મસ્તક પણ ધરતીની ધૂળે રજોટાયેલું રહે છે એનું શું?

અમૃત તો સાચું હતું. તો શું આપણને એ પીતાં ના આવડયું? કે પછી પીધું તો ખરું. પણ પેલા રાહુની જેમ કંઠથી આગળ ગયું જ નહીં? કદાચ એ કારણે જ એ જીહ્વાદ્વારા વાણીમાં છલકાતું હશે. કોડિયું અનેકોને અજવાળે. એની પાછળ અંધારું. એવું જ અંધારું પંચાતિયાના ઘરમાં. આપણે અમૃતને ઓળખીએ, ઘટમાં ઉતારીએ. તો જ જીવનની જુક્તિના જોગંદર બની શકીએ.

વિશ્વના શ્રેષ્ઠ અવતરણોનું એક અંગ્રેજી પુસ્તક હમણાં વાંચવા બેઠો હતો. એમાં કૃષ્ણમૂર્તિનું એક ભયંકર વિધાન નજરે

ચઢયું. મહાપ્રાણ તરીકે ઓળખાતા આ માણસે લખ્યું છે : “માનવીનું મન ભયંકર છે. એ ગમે એવા ખોટા ને વિકૃત વિચાર કરે છે. ઈશ્વર એનો એવો જ વિકૃત વિચાર છે.” આ માણસ જો અત્યારે જીવતો હોત તો મારી પાસે સમય નહીં હોવા છતાં એની હડપથી પકડી, એને ઝંઝેડીને હું ગણપતરામના વિખ્યાત ભજનની ઉપરની કડી સંભળાવત. રતાંધળા માણસોને રાતે દેખાય નહીં ધ્રુવડને સૂરજના અસ્તિત્વ વિષે શંકા રહે છે.

ઈશ્વરને તર્કથી સમજવાનો પ્રયાસ કરનારો એક ફિલસૂફ યાદ આવે છે. એણે જાહેર કરેલું કે પોતે ઈશ્વરને તર્કથી સિદ્ધ કરશે. નાનાં બાળકોને પણ એની આ વધારે પડતી મોટી જાહેરાતની ખબર. એક વખત આ ફિલસૂફ દરિયાકિનારે ફરતો હતો. તર્કચક્ર ચાલુ હતું. ત્યાં રમતું એક બાળક રેતીમાં ખાડો કરી દરિયામાંથી પાવલુપાવલુ પાણી લાવી એ ખાડાને ભરતું હતું. આમ કરવાનું કારણ પૂછતાં બાળકે જવાબ આપેલો : “દરિયો ઉલેચીને આ ખાડામાં ભરવા માગું છું.” પેલા ફિલસૂફને તો બારે કાંઠે દીવા થઈ ગયા. પોતાના પ્રયાસની ખોટી માંડણીનો એને ખ્યાલ આવી ગયો. એને સમજાયું કે અહીં તર્કથી પત્તો નહીં લાગે. શ્રદ્ધાના માર્ગે વળી જવાની પ્રેરણા એને પ્રાપ્ત થઈ.

“એક ઝરાણું જોઈને માની લેવું કે મહાસાગર ક્યાંક હશે; એનું નામ શ્રદ્ધા.” એક વિદેશી ફિલસૂફના આ શબ્દો મને બહુ ગમે છે. મનના તર્કથી કશું વળતું નથી. એમાં પણ ગેરમાર્ગે દોરાયેલો તર્ક તો એક દુશ્મનનું જ કામ કરે છે. એ પાણીને અમૃત બતાવે ને અમૃતને પાણી ગણાવે. એના રવાડે ચઢી ગયા તો નાવ ડૂબી જ સમજાવી.

આપણે નાવને તારવી છે, ઉગારવી છે, સામે પાર લઈ જવી છે. સંસારના સાગરમાં આજે, આ પળે નાવમાં વિહરી રહ્યા છીએ ત્યારે પણ દૂરના ભવિષ્યની કલ્પનાઓ કે ચિન્તાઓમાં વિચલિત થવાને બદલે વર્તમાન પળને ઉજાળી લેવાની છે. શ્રદ્ધા અને સમર્પણ. આ બે મહામંત્ર. નિષ્ઠાને એ બેયનો અનિવાર્ય અંશ બનાવી દઈએ. તો તમેય મારી સાથે ગાવા લાગશો કે “ઓ નાવિક મારે નાવ હવે નથી લેવી કોઈ કિનારે. તું લઈ જાને મઝધારે.”

‘અનિલ’નામના આપણા એક ખૂબ જ જાણીતા શાયરના આ શબ્દોની ખુમારી પછી આપણી ખુમારી બની રહેશે. જેનો નાખુદા ખુદા હોય, એટલે કે જેનો માર્ગદર્શક સ્વયં સર્જનહાર હોય એને ડર શાનો? અકળામણ શાની? આપણા હાથમાં હલેસાં છે પ્રાર્થનાનાં, મંત્રજપનાં, ધ્યાનનાં. રચનાત્મક વિચાર આપણું મોટું બળ. સાથે સર્જનહારનો ટેકો. આપણેય શાયરની જેમ લલકારી ઊઠીશું કે ‘તરંગો જોઈ લેવાશે, તુફાનો જોઈ લેવાશે.’

શ્રી યોગેશ્વર કૃપા

સંદીપ વેલ્ડીંગ વર્ક્સ

ગ્રીલ, દરવાજા, તેમ જ મેઈન ગેટના સ્પેશિયાલીસ્ટ

તેમ જ

દરેક જાતનું રીપેરીંગ કામ કરનાર.

મોટી બંગલા, ઉમરા જકાત નાકા પાસે, સુરત-૩૮૫ ૦૦૭

ફોન : ૨૨૮૨૩૧

* ભર્તૃહરિ વૈરાગ્યશતક *

૧૭

વિદ્યા પ્રાપ્ત ન નિષ્કલંક ય કરી, ના દ્રવ્ય યે મેળવ્યું,
સેવા શાંત મને કદી ન દુઃખિયાં માતાપિતાની કરી;
આવી લોલવિલોલ લોચન લઈ સ્વપ્ને ય સ્ત્રી ના ચૂમી,
વીતાવ્યો પરપીડ આશ કરતાં હા, કાગશો કાલ આ!

૧૮

વિદ્યા વાદિસમૂહને વશ કરે એ પ્રાપ્ત છે ના કરી,
છેદી મસ્તક હસ્તિનાં સ્વરગમાં ના કીર્તિને યે ધરી;
સ્ત્રીના પદ્મવશા રસાલ અધરો ચંદ્રોદયે ના ચૂમ્યા,
વીતી નિષ્ફળ છેક આ તરુણતા શૂન્યાલયે દીપશી.

૧૯

ધિક્ તે જીવન છે દુઃખોથી ભરજે, પિતૃથી પોષાય જે,
ને જે દીન અનાથ આર્તજનની સેવા થકી હીન છે;
ધ્યાને મસ્ત ન ચંદ્રશેખરતણા, નિદામહી મત્ત જે,
ના સ્ત્રીના સ્તનનો વિશાલ કદિયે આશ્લેષ પામેલ જે.

૨૦

ન જાણે લીલા ને શલભ અનલે પ્રજ્વલ પડે,
અજાણ્યે મીને એ બડિશમુત ખાયે પિશિતને;
અમે તો જાણીએ પણ વિપતની જાળભર આ,
ન છોડીએ આશા, ગહન શું અહા મોહમહિમા!

— યોગેશ્વરજી

મારું સદ્ભાગ્ય ✓

યોગેશ્વરજી

‘સ્વાતિભિન્દુ’

જીવનની આ જટિલ, લાંબી યાત્રામાં તમે મને મળી ગયાં એ
મારું સદ્ભાગ્ય છે. તમારાવિના મારી મુસાફરી ખરેખર રસ ને
કસવિનાની, ભારરૂપ થઈ પડી હોત. તેને હું ભાગ્યે જ
સહીસલામત રીતે પૂરી કરી શક્યો હોત.

તમારી લીધે જ મારું જીવન જીવન બન્યું, રસાળ થયું.

મારા જીવનમાં થયેલા તમારા પ્રાકટયને કોની સાથે સર-
ખાવું? અંધારી રાતને અંતે થયેલા ઉષાના પ્રાકટયની સાથે?
રાગથી રંગાયેલા ગગનમાં ચમકતી પેલી પૂનમની પોયણીજેવી
ચંદ્રકલાની સાથે? કે જગતને જીવન આપવા આવી પહોંચેલી
પેલી ગૌરવભરી ગંગાની સાથે? એ સૌના કરતાં તમારો મહિમા
વધારે છે : તમારો ઉપકાર મોટો છે : તમારી સુંદરતા, સરસતા
અધિક છે. એ સૌનું સ્મરણ કરીને તમને માત્ર એટલું જ કહું છું
કે જીવનની આ મહાયાત્રામાં તમે મને મળી ગયાં એ મારું
મોટામાં મોટું સદ્ભાગ્ય છે.

* ગુરુ *

‘અર્પણ’

કોઈ વિરલા ગુરુને જાણે,
 કોઈ વિરલા સદ્ગુરુ જાણે.
 પંચતત્ત્વની પવિત્ર પ્રતિમા અંદર દેવ વિરાજે,
 યુગયુગથી આદેશ આપતા શાંત ઉદાત્ત અવાજે;
 કોઈ મરમી એને માને,
 કોઈ વિરલા ગુરુને જાણે.
 સંતન સેવે મહંત સેવે સેવે તીરથયોગી,
 જ્ઞાની વેરાગી યતિ સેવે સેવે આતમભોગી.
 કોઈ સાધક સેવે ધ્યાને,
 કોઈ વિરલા ગુરુને જાણે.
 નામરૂપની દુનિયામાં આ અરૂપ તેમ અનામી,
 વસી રહ્યા વિશ્વંભર અંદર, કેમ વર્ણવે વાણી;
 કોઈ પામે વળી પ્રમાણે,
 કોઈ વિરલા ગુરુને જાણે.
 મંદિરમસ્જિદ ગુરુદ્વારમાં અગિયારીમાં ખોળે,
 ખોળે વનમાં ગિરિસરિતાતટ ધર્મશાસ્ત્રમાં રોળે.
 કોઈ કોઈના પ્રગટે પ્રાણે,
 કોઈ વિરલા ગુરુને જાણે.
 કોઈ વિરલા ગુરુને જાણે,
 કોઈ વિરલા સદ્ગુરુ જાણે.

— યોગેશ્વરજી

યાત્રાના આરંભે-(૩)

(સપ્ટેમ્બર-૨૦૦૦ અંકના પૃષ્ઠ ૬૪ નું અનુસંધાન) રાજુભાઈ જાની નૈનિતાલમાં સ્નો વ્યુ પોર્ટ ટેપર પૂ. શ્રી મા વહેલાં પહોંચ્યાં. છેલ્લા તબક્કામાં રોપ-વેમાં આવેલાં બાળકો પૈકી નીલેશભાઈ, મધુભાઈ વગેરેને પગથિયાને બદલે ઢોળાવ ચઢી સીધા પૂ. શ્રી મા પાસે પહોંચવા જણાવ્યું.

પૂ. શ્રી માની આજ્ઞાને અનુસરી મધુભાઈ અને નિલેશભાઈ ઢોળાવ ચઢીને મા પાસે આવ્યા. તેઓએ પ્રસન્નતા વ્યક્ત કરી. તેઓનો સંદેશ માત્ર એ જ હતો કે અમારી આજ્ઞામાં રહીને ચાલો તો કોઈ પણ રસ્તો ગમે તેવો વિકટ હશે તમે સહજતાથી ચાલી શકશો. બાળકોમાં સાહસિકતા નિર્માણ કરવાની સાથે પૂ. શ્રી મા પ્રત્યેની તેમની શ્રદ્ધા પણ બળવત્તર બને તેવી વાત કેવા દૃષ્ટાંતથી પૂ. શ્રી માએ સમજાવી.

રોપ વેમાંથી ઉતરી પૂ. શ્રી મા સૌ બાળકોને ચકડોળ તરફ લઈ ગયાં. મોટા નાના તમામ બાળકોને પૂ. શ્રી માએ ચકડોળમાં બેસાડ્યા. ચકડોળ ઉપર નીચે ચાલવા લાગ્યું. સૌ બાળકો ધૂનની મસ્તીમાં હતાં. પ્રભુના નામની મસ્તી સૌ માણી રહ્યા હતા. પૂજ્ય શ્રી મા પણ હાથની મુદ્રાઓ દ્વારા તેમના એ ઉત્સાહને પ્રોત્સાહિત કરતાં રહ્યાં.

વાસ્તવમાં આ લીલા પાછળ પણ એક ખૂબ અગત્યનો સંદેશ સૌને પૂ. શ્રી માએ આપ્યો. ચકડોળ જેમ ઉપર અને નીચે જાય છે તેમ જીવનમાં પણ અવારનવાર ચઢાવ ઉતાર આવ્યા જ

કરવાના. જીવન ક્યારેય એકસરખું ચાલતું નથી. પરંતુ ચક્રોળમાં બેઠેલા સૌ બાળકોને આજુબાજુમાં શું ચાલે છે. ચક્રોળ ઉપર ગયું કે નીચે તેની કંઈ જ ખબર નહોતી. સૌ એક અલ્લકની મસ્તીમાં જ હતાં. પૂ. શ્રી મા પણ આ ઘટના દ્વારા એ જ સૂચવતાં હતાં કે જીવનમાં દૃષ્ટિને અમારી ઉપર કે આસપાસ કેન્દ્રિત કરી રાખશો તો કેટલાય ચઢાવ/ઉતાર આવશે તેની કોઈ જ અસર નહીં વર્તાય. બાકી ચક્રોળની જેમ જન્મોના ચક્રોમાં તો કર્મોની ગતિ અનુસાર સૌએ કર્યા જ કરવાનું છે. પૂ. શ્રી મા સાથે દૃષ્ટિનું તાદૃશ્ય સંધાઈ જતાં સુખદુઃખની અસરો બહુ ગૌણ લાગશે. કેવું ઉત્કૃષ્ટ દૃષ્ટાંત! જીવનની વાસ્તવિકતાને ચરિતાર્થ કરતું પૂ. શ્રી માએ સૌને દર્શાવ્યું!

બાળકો તો તેમના રોજંદા જીવનમાં પાછા પહોંચી જશે. પરંતુ આ યાત્રાનું પ્રદાન એમના જીવનને એક નવો જ જોડ આપવા માટેનું નિમિત્ત બની જશે. પૂ. શ્રી માએ તેમનામાં ભરેલા ભક્તિ-રસને હવે કોઈ કલુષિત કરી ન શકે. કારણ તેમને આપેલું જ્ઞાન સમજ સાથે આપ્યું છે.

પૂ. શ્રી માએ આ બાળકોના ભાગ્યને કેવી સુંદર રીતે સુ-શોભિત કરી દીધું જેના પરિણામો તો આગળનો ઇતિહાસ જ કહેશે.

રૂદ્રપ્રયાગનો નિવાસ ખૂબ સરસ સ્થાનમાં ગોઠવાયેલો. અલકનંદા અને મંદાકિની નદીના સંગમ ઉપર. મોનાલ રીસોર્ટ નામના સ્થાનમાં સેવાનો આનંદ સૌએ મનભરીને માણ્યો. ચારે તરફ પહાડોની વચ્ચે નદીના સંગમસ્થાને આવેલા તટપ્રદેશ પર બંધાયેલ આ રીસોર્ટના પ્રાકૃતિક વાતાવરણે જ મુસાફરીના થાકને હરી લીધો. રાત્રે ચાંદનીના પ્રકાશમાં ખુલ્લા આકાશ નીચે અગાસી-

માં જ પૂ. શ્રી માએ રાત્રિનો સત્સંગ કરાવ્યો. યાત્રાના અલૌકિક પ્રસંગોની વાતો બાળકોએ પોતાની આગવી સમજથી રજૂ કરી. ખૂબ મોડી રાત સુધી સત્સંગ પત્યા પછી પણ બાળકો પૈકી કેટલાક જુદી જુદી રમતો રમતા રહ્યા.

યાત્રાના આરંભેની પ્રાર્થના સાથે જ યાત્રા શરૂ થઈ. રીસોર્ટ-માં જ બહાર નીકળતાં જ રસ્તા ઉપર બે નાની ઉમરના મજૂર બાળકો જોતાં જ પૂ. શ્રી માએ ગાડી રોકી બંનેને પ્રસાદ આપ્યો. કેટલાય જન્મો પછી તેઓની પૂ. શ્રી માના વરદ હસ્તે જ પ્રસાદ પામવાની અભિલાષા પૂર્ણ થઈ હશે. તેમ તેમના મુખારવિદ પર અભિવ્યક્ત થતા ભાવો પરથી જોઈ શકાતું હતું. તે જીવોને ક્યાં ખબર છે કે તેમના કયા સત્કર્મોનું ફળ શિવસ્વરૂપ પૂ. શ્રી મા પોતાના વરદ હસ્તે જ આપી ગયાં! યાત્રાના નિમિત્તદ્વારા પ્રસાદ પામેલા કેટલાય જીવો પૂ. શ્રી માનો કૃપા અનુગ્રહ પામી ગયા. આગળ ચાલતાં જ પગપાળા યાત્રાએ જતા એક સાધુપુરુષ પર પૂ. શ્રી માની દૃષ્ટિ પડી, તુરત જ ગાડી ઊભી રહી. તેઓ પણ પૂ. શ્રી માનો કૃપાપ્રસાદ પામ્યા. જાણે તેમની યાત્રા અહીં જ પરિપૂર્ણ થતી દેખાઈ.

દેવપ્રયાગની પવિત્ર ભૂમિ ઉપર દાખલ થતાં જ ધૂન અને સંકીર્તનની રમઝટ બાળકોએ બોલાવી દીધી. ગુરુદેવપ્રભુના તપો-સ્થાન શાંતાશ્રમ તરફ ધૂન સાથે જ સૌએ પગપાળા પ્રયાણ કર્યું. શાંતાશ્રમ તીર્થ પ્રતિ જવાનો રસ્તો જ નહીં. તીર્થસ્થાન અને તેની આસપાસની જગ્યા ખૂબ સ્વચ્છ અને સુઘડ બની ગયેલી લાગી. શાંતાશ્રમ તીર્થમાં રહેતા સાધુપુરુષે તેમના ત્રણચાર વર્ષના નિવાસ દરમ્યાન જગ્યાને સુંદર બનાવવા પ્રયત્ન કર્યો છે તેવું સ્પષ્ટ દેખાઈ આવતું હતું. પૂ. શ્રી મા દશરથયાત્રા પછી પહેલી જ વાર

તીર્થના દર્શને આવ્યાં. તેમણે કુટિયાની ઓસરીમાં જ આસન ગ્રહણ કર્યું. બાળકો સૌ વ્યવસ્થિત સામે બેઠાં. સૌએ સાથે મળી ખૂબ ભાવપૂર્વક સંકીર્તન કર્યું. પૂ. શ્રી માએ સૌને અગિયાર પ્રણામ કરી વારાફરતી દર્શન કરવા અંદર મોકલ્યા. પૂ. શ્રી માએ પ્રભુને પ્રણામ તો અર્પણ કરાવ્યા પણ સાથે સાથે બહુ જ્વલ્લે જ ઉપલબ્ધ બને તેવી પ્રભુની ચરણરજનો સ્પર્શ પણ સૌ બાળકોને આપી દીધો. કારણ આ સ્થાનમાં જ પોતાની તપસ્યા દરમ્યાન પ્રત્યક્ષ પ્રભુ કેટલાય દિવસો સુધી વિચર્યા હતા. આ ભૂમિનો પ્રત્યેક કણ તેમના પવિત્ર પરમાણુઓનો સંસ્પર્શ પામેલો. પ્રણામ સાથે કેવી અદ્ભુત ભેટ પૂ. શ્રી માએ યાત્રાના અંતિમ ચરણમાં સૌ બાળકોને ખબર પણ ન પડે તે રીતે જ આપી દીધી. સૌ પ્રણામ કરી બહાર નીકળ્યા પછી જ પૂ. શ્રી માએ પણ આ તીર્થને પોતાના પ્રણામ અર્પણ કર્યાં.

આ દિવ્ય અલૌકિક સ્થાનમાં બેઠા બેઠા જ પ્રકાશના પંથેના અનેક પ્રકરણો આંખ સામે ઉપસ્થિત થવા લાગ્યાં. મન પ્રભુએ વર્ણવેલી સ્થાન સાથે સંલગ્ન એક એક ઘટનાઓ અનુભવવા લાગ્યું. ત્યાં રહેતા સાધુપુરુષ બહારના આંગણમાં યજ્ઞવિધિ કરી રહ્યા હતા. તેઓએ પણ પૂ. શ્રી માના બાળક બની પ્રણામ કર્યાં. પૂ. શ્રી માની આંખો આ સ્થાનમાં રહી તપસ્યા કરતા એ બાળક ઉપર પ્રેમભાવ વરસાવી રહી. શ્રી મેચંદ્રજીદ્વારા લવાયેલ કેળાનો પ્રસાદ એ સાધુપુરુષના હસ્તે જ સૌને આપવાની પૂ. શ્રી માએ સૂચના આપી. પ્રસાદ ગ્રહણ કરી સૌએ દૂરથી જ એ સાધુપુરુષને વંદન કરવા પણ પૂ. શ્રી માએ સૂચવ્યું.

ખૂબ નાની છતાં કેટલી મહત્ત્વની બાબતનું જ્ઞાન પૂ. શ્રી માએ આપ્યું. શ્રી ગુરુદેવપ્રભુના સ્થાનમાં તેના ભક્ત બાળકોનું

શીશ કોઈ અન્યના ચરણમાં નમે તે યોગ્ય નહોતું જ, તેથી જ પૂ. શ્રી માએ પણ સૌને દૂરથી જ વંદન કરવાની વાત કરી. એકાંગી ભક્તિનો પાઠ કેવી અદ્ભુત રીતે પૂ. શ્રી માએ સમજાવ્યો.

શ્રી મેચંદ્રજીના પરિવારના આમંત્રણને માન આપી પૂ. શ્રી માએ તેમના નિવાસે જવાનું સ્વિકાર્યું. નાનકડી જગ્યામાં અસહ્ય ગરમીમાં લાઈટ ન હોવા છતાં પૂ. શ્રી મા દોઢ કલાક રોકાયાં. સૌએ સાથે સંકીર્તન કર્યા પછી પરિવારે પૂ. શ્રી માનું પૂજન કર્યું. મેચંદ્રજીની બાળાઓ પાસે સુંદર ભજનો પૂ. શ્રી માએ ગવડાવ્યાં. પછાડી લહેક અને સુંદર કંઠે વાતાવરણને પ્રભુમયતાના ગુંજનથી ભરી દીધું.

યાત્રાની પૂર્ણાહૂતિએ સૌના મનમાં એક જ ભાવ હતો. એક જ પ્રાર્થના હતી કે જગજગનની/ભવતારિણી મા આપ જ્યાં જ્યાં વિચરો ત્યાં અમે પણ આપની આસપાસ ફરતા રહીએ અને આપનું દર્શન કરતા રહીએ. આપનું સ્મરણ કરતા રહીએ. તેમાંથી ઉદ્ભવતો આનંદ જ તો સ્વર્ગ છે. અમે સૌ આવી યાત્રાઓદ્વારા આપના પરમ પવિત્ર સાન્નિધ્યને પામીને અમારા કર્મબંધનોના તાંતણાઓને કાપી કાપીને આપના શ્રી ચરણે જ જોડતા રહીએ એવી સમજ અમને ધરજો.

જિંદગીનો વળાંક

લલિતચંદ્ર દલાલ (I.C.S.)

મારી જિંદગીનો વળાંક આવી રહ્યો હતો. મુંબઈમાં મારો સ્કૂલના સમયનો એ બીજો ગાઢ મિત્ર મનહર જાઈ, મને મળવા આવ્યો. મને અધ્યાત્મમાં નાનપણથી જ રસ હતો. જે કે પૂનામાં સામ્યવાદી વિચારધારાના વાચનને લીધે, 'Religion is the opium of the people' (ધર્મ એ લોકોને ઘેનમાં નાંખવાનું અફીણ છે) એમ માનતો થઈ ગયો હતો. પણ આ અભિગમ થોડો રખત જ રહ્યો.

મનહરે મને કહ્યું, 'વડોદરા પાસે મંજુસરમાં એક દર્શન કરવા જેવી વિભૂતિ રહે છે.' એ તથા એના સાથી રમેશભાઈ રવિવાર તા. ૧૪-૧૧-૧૯૪૮ ના રોજ દેહરાદૂન એક્ષપ્રેસમાં ત્યાં જવાના હતા. ત્યારે મારે ભરૂચથી એમની સાથે જોડાઈ જવું. હું કબૂલ થયો ને તે પ્રમાણે રવિવારે અમે વડોદરા કિસનસિંહ ચાવડાને ત્યાં ચાપાણી કરી, નાહીઘોઈ બસમાં અથડાતા કૂટાતા, મંજુસર (વડોદરા-સાવલી રસ્તા પર) પહોંચ્યા.

મંજુસરમાં વિભૂતિના દર્શન કરતાવેત, મારી જિંદગી જાણે બદલાઈ ગઈ. મને કહ્યું, 'કેમ મોડા આવ્યા?' મેં કહ્યું, 'આપ બોલાવો ત્યારે જ અવાચને? તેમણે કહ્યું, 'કાંઈ વાંધો નહીં આપણી ક્યાં આજની ઓળખાણ છે ને નવું શીખવાનું છે. ફક્ત તાજું (રિવાઈઝ) જ કરવાનું છે.' એ ગૃહસ્થાશ્રમી હતા અને એમને એક પુત્રી હતી, પણ જલકમળવત જીવતા હતા.

મને કહે, 'તમને નાનપણથી સાચવવા પડ્યા છે. મોટરને ઝડ જોડે ભટકાવી ઊંધી પાડો, દરિયામાં મોટર સાથે પડો, ત્યારે તમને બચાવવા પડે ને! આ બંને બનાવો બન્યા જ હતા, તેનો વિચાર કે મન વાંચવાનો પ્રશ્ન જ નહતો. કારણ કે આ વાત મારા જ્ઞાત કે અજ્ઞાત (Unconscious) મનમાં પણ ન હતી. ૧૯૪૫ ની દિવાળીમાં હું, હંસા ને મારી છ મહિનાની મીનળ, પૂનાથી મુંબઈ જઈ રહ્યાં હતાં. ડ્રાઈવ હું જ કરતો હતો. રસ્તો સરસ એટલે ગાડી ૫૦ માઈલે જતી હતી.

ખપોલી પાસે રસ્તો કોંક્રીટ થતો હતો. તેમાં એક લેન (Lane) કોંક્રીટ થયેલી ને બીજી નહીં. એટલે બંનેની સપાટી સમતળ નહીં. મારી ગાડીનાં જમણાં પૈડાં ઉપલી સપાટીએ ને ડાબાં નીચલી. એટલે ગાડી પર કાબૂ ન રહ્યો. ગાડી ઝડ સાથે અથડાઈ અને ઊંધી પડી પણ અમને કોઈને ઉઝરડો સરખો પણ ન પડ્યો. અને ગાડી પણ સાબૂત. ત્યાંથી પસાર થતી મિલિટરી ટ્રુકે ગાડી ખેંચીને બહાર કાઢી આપી ને હું જ-સાથે ડ્રાઈવર હોવા છતાં, જાતે જ ચલાવીને મુંબઈ લઈ ગયો. કારણ કે મારે આત્મવિશ્વાસ ગુમાવવો ન હતો.

૧૯૪૭ માં ગ્રેન પરચેઝમાં હતો, ત્યારે તપાસણી માટે ગોલવડ ગયો હતો ને ત્યાંથી દલાણું બંગલામાં રહેવાનો પ્રોગ્રામ હતો. ગોલવડથી દલાણું, ગાડી મોડી રાતે મળે એમ હતી, એટલે દરિયા કિનારાને રસ્તે દલાણું જવા રાઈસ મિલરે પોતાની મોટર-માં જવા ખૂબ આગ્રહ કર્યો. મારા આસિસ્ટન્ટ પરચેઝ ઓફિસરે પણ આગ્રહ કર્યો. રાઈસ મિલર સજ્જન હતા. એટલે મોટરમાં જવા મને સલાહ આપી.

સમય ગોરજનો હતો, એટલે અંધારું થવા માંડ્યું હતું. રસ્તા પર દહાણું—ગોલવડ વચ્ચેની એક ખાડી પરનો પુલ ધોવાઈ ગયો હતો. તેની કાંઈ પણ સૂચના ન હતી. એટલે મોટર પુલને બદલે ખાડીમાં ખાબકી, પણ ઓટ હતી. ગાડી સરકીને સીધી જ પડી. બારણાં ભીડાઈ (Jam) ન થયાં ને અમે—હું ને મારો આસિસ્ટન્ટ બહાર નીકળી, ખાડી પાર કરી, દહાણું છ માઈલ ચાલતા પહોંચ્યા.

બધી રીતે હું થાકી ગયો હતો. ત્યાં બંગલામાં હંસાને જોઈને મને નવાઈ લાગી. મને કહ્યું, કે ‘આંતઃસ્ફુરણથી એ મારી ઓફિસના અંગત મદદનીશ(પી. એ.)ને લઈ દહાણું આવી હતી.’ એને મળતાં જ મારો બધો થાક ઉતરી ગયો. (ગીત ગોવિંદમાં ગાયું છે, ભાર્ય તવ હરતિ વિષાદમ) મારી કહાણી હંસાને કહી સંભળાવી.

આ બંને બનાવો ગુરુ મહારાજે પહેલી જ મુલાકાતમાં નરી આંખે જોતા હોય, તેમ વર્ણવ્યા વળી મને જુનિયર(B.A.)માં એક રાત્રે ગજબ અનુભવ થયો હતો. હું મારા શરીરની બહાર હતો ને ખાટલા પર મારું શરીર જોઈ શકતો હતો. પૂજ્ય શ્રી રમણ મહર્ષિને પણ ૧૭ વર્ષની ઉંમરે એવો જ અનુભવ થયો હતો ને એમણે બધું ફગાવી દઈ અરુણાયલ પર્વતની ગુફામાં ઘોર તપ કર્યું હતું ને ઉપર ઊઠી ગયા હતા. જ્યારે હું ભવાટવીમાં ભમતો હતો.

ગુરુ મહારાજે મારું સમાધાન કર્યું, કે ‘મારો જન્મ જનસેવા એ જ પ્રભુસેવા માટે થયો છે ને એ જ રસ્તે મારે આગળ વધવાનું છે. પ્રજાના હિતનું હું કાંઈ પણ કરતો હોઈશ ત્યારે એ હંમેશા મારી પાછળ જ હશે ને હું ગમે તે કરીશ તોપણ સાચું જ થઈને રહેશે. મારું પોતાનું હું નહીં કરી શકું.’ મને ઈશ્વરે લાયકાત

કરતાંય વધારે (ઈજ્જત, સત્તા, પ્રેમાળ સંતાનો ઇત્યાદિ) આપ્યું છે. મારે પોતાને માટે શું કરવાનું બાકી રહ્યું છે?

મારાથી પ્રશ્ન પૂછાઈ ગયો, કે ‘હંસાની તબિયત માટે શું કરવું?’ એટલે મને મંત્ર આપ્યો ને જપ કરવા કહ્યું ‘પ્રતિષ્ઠા સૂકરી વિષ્ટા’ એ ન્યાયે પોતે પ્રસિદ્ધિથી દૂર રહેતા. ‘મારે એમને વિષે કશે કંઈ પણ લખવું નહીં કે રેડિયો પર વાર્તાલાપ આપવો નહીં.’ એવું સૂચન હતું. હું જરા દોઢડાહ્યો થયો ને પૂછ્યું, તો પછી લોક આપની પાસે આવે કેવી રીતે? તેમણે પૂછ્યું, ‘તમે કેવી રીતે આવ્યા? મારે જેમને બોલાવવાના હશે, તેનો રસ્તો હું કાઢીશ. તમારે વચ્ચે પડવાની જરૂર નથી.’ તેઓ મારી હંમેશા રક્ષા કરતા એની મને ઘણીવાર પ્રતીતિ થઈ છે.

(સાંઈસુમનના સૌજન્યથી)

ઝેરના ઘૂંટડા ગળી જઈને પણ જે જીવી જાણે એનું જ નામ માણસ. મરવા માટે તો ઝેર બધા પીએ છે. જીવવા માટે ઝેર પી જાણે એનું નામ જ માણસ.

યોગેશ્વરજી

દીપક સી. મહેતા
કૃષ્ણા ફિલ્મ્સ એન્ડ સ્ટુડીઓ.

૧, શ્યામ એપાર્ટમેન્ટ, કાકડીઆ કોમ્પ્લેક્સ પાસે,
ઘોડદોડ રોડ, સુરત-૩૯૫૦૦૧.

સવાલ પૂછે જીવ-જવાબ આપે શિવ ✓

(ઓગસ્ટ-૨૦૦૦ ના પૃષ્ઠ ૫૯ નું અનુસંધાન)

યોગેશ્વરજી

(પૂ. યોગેશ્વરજીએ ભારતીય દર્શનશાસ્ત્રના ૧૦૦ જેટલા પુસ્તકો લખ્યાં. પ્રત્યેક પુસ્તકમાં સાધકરૂપી જીવની મથામણોનો જવાબ શિવ એટલે કે પ્રભુ યોગેશ્વરજીએ આપેલ છે. કેટલાક પુસ્તકો તો પ્રશ્નોત્તરીરૂપે પ્રકાશિત થયાં છે. આ પુસ્તકોમાંથી સંકલન કરીને આધ્યાત્મિક માર્ગે આગળ ધપનારા માટે પ્રશ્નોત્તરીરૂપે ‘સવાલ પૂછે જીવ-જવાબ આપે શિવ’ની લેખમાળામાં કંઈક ને કંઈક અમૃત પીરસવાનો નમ્ર પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે.

ડૉ. બી. જી. જાગણી)

પ્રશ્ન : જપ કેટલી જાતના હોય છે?

ઉત્તર : જપના મુખ્ય પ્રકાર ત્રણ કહેવાય છે. વાચિક જપ, ઉપાંશુ જપ ને માનસિક જપ.

પ્રશ્ન : એ ત્રણ વિશે ઊંડતો ખ્યાલ આપી શકશો?

ઉત્તર : જરૂર. જ્યારે જપ હોઠથી બોલાય છે ને બીજા સાંભળી શકે એવી રીતે બોલાય છે, ત્યારે તે જપ વાચિક કહેવાય છે. જ્યારે હોઠથી બોલાય છે, પરંતુ કોઈ બીજું સાંભળી શકે નહીં એ રીતે બોલાય છે અથવા તો શાંતિપૂર્વક બોલાય છે, ત્યારે તે જપ ઉપાંશુ જપ કહેવાય છે. ને જ્યારે હોઠ પણ હાલતા નથી, અને જપ કેવળ મનોમન કરવામાં આવે છે, ત્યારે તે જપને માનસિક જપ કહેવામાં આવે છે.

પ્રશ્ન : એ ત્રણે જાતના જપમાં શ્રેષ્ઠ જપ કયો?

ઉત્તર : ત્રણે જાતના જપ શ્રેષ્ઠ તથા ઉપયોગી ને ધારેલું ફળ આપનારા છે. એથી એમનામાં કયો જપ શ્રેષ્ઠ છે ને કયો કનિષ્ઠ છે, એ પ્રશ્ન જ નકામો છે. આ ત્રણે જાતના જપ, સાચા અર્થમાં જો વિચારીએ તો, વિકાસને માટે મદદરૂપ એવા ત્રણ ક્રમ માત્ર છે. એટલે કે ત્રણે એકમેકના પૂરક છે.

પ્રશ્ન : તે કેવી રીતે?

ઉત્તર : સાધારણ રીતે શરૂઆતમાં સાધક વાચિક જપનો આધાર લે છે. એટલે કે તે હોઠથી બોલીને જપ કરે છે. કેમ કે મન સ્વાભાવિક રીતે જ ચંચલ હોવાથી આંખ બંધ કરીને, તેને સીધું જ માનસિક જપમાં લગાડવાનું કામ મુશ્કેલ થઈ પડે છે. મનને ધીમે ધીમે તાલીમ આપીને જપમાં જોડવું પડે છે. એટલા માટે, શરૂઆત કરનાર સાધક હોઠે બોલીને જો જપ કરે તો બીજા વિચારો ઓછા આવે છે, મનની ચંચળતા આપોઆપ ઓછી થાય છે, અને એકાગ્રતા સહેલાઈથી સાધી શકાય છે. એવી રીતે કેટલાક વખત લગી અભ્યાસ કર્યા પછી વાચિકને બદલે ઉપાંશુ જપ કરવા, અને છેવટે માનસિક જપનો આધાર લેવો. એમ કરવાથી મનને સ્થિર કરવાનું કામ ઘણું સહેલું થઈ પડશે. સાધકે આવી રીતે ક્રમે ક્રમે કે પદ્ધતિસર જપ કરવાને બદલે, શરૂઆતથી જ માનસિક જપ કરવા માંડે છે, ને પછી ફરિયાદ કરે છે કે મન સ્થિર થતું નથી. તેમાં જપનો દોષ નથી. પણ તેમની પદ્ધતિનો દોષ છે. જે છેવટે કરવાના છે તે જાતના જપ પહેલાં કરવામાં આવે તો મન એ અવસ્થાથી ટેવાયેલું ના હોવાથી, મુશ્કેલી ઊભી થાય જ. સાંકળના ત્રણ આંકડોની જેમ, આ ત્રણે જપ એકમેકને મદદરૂપ છે. એમ સમજીને વારાફરતી એમનો આધાર લેવાય તો કામ સહેલું થઈ જાય.

પ્રશ્ન : જપમાં આગળ વધ્યા એવું ક્યારે કહેવાય?

ઉત્તર : જપ કરતાં કરતાં એટલી બધી એકાગ્રતા થઈ જાય કે મન બીજે ક્યાંય જાય જ નહીં, જપમાં જ રોકાઈ જાય, અને એટલો બધો આનંદ આવે કે વાત નહીં. બીજું બધું જ ભૂલાઈ જાય. જે સ્થાનમાં બેઠા હોઈએ તે સ્થાન, કાળ, ને પોતાનું શરીર પણ, એવી દશાની પ્રાપ્તિ થાય, અને એ દશા સ્વાભાવિક કે સહજ બની જાય, ત્યારે જપની સાધનામાં આગળ વધ્યા એવું કહેવાય છે.

પ્રશ્ન : એ સિવાય બીજું કોઈ લક્ષણ છે ખરું?

ઉત્તર : કેમ નહીં? જપ કરતાં કરતાં મન જ્યારે નિર્મળ થાય છે, ત્યારે તેની અંદર પરમાત્માને માટેના પરમ પ્રેમનું પ્રાકટ્ય થાય છે. એ પ્રેમનો પ્રવાહ પછીથી સાધકના પ્રત્યેક પરમાણુમાંથી વહેવા માંડે છે. પછી તો જપ કરતાંવેત એનું અંતર એક પ્રકારના અવર્ણનીય આનંદથી નાચી ઊઠે છે. અને રોમાંચ થાય છે, ને પ્રેમાશ્રુ આવે છે. જપ કરતી વખતે એ ઊંડા ભાવમાં ડૂબી જાય છે. કેટલીકવાર તો શરીરની સંજ્ઞા કે બાહ્ય ચેતના ભૂલી જવાથી, જપ કરવાનું કામ પણ એકાએક અટકી પડે છે. એ દશામાં કેટલોક વખત વીતી જાય છે, તેની ખબર પણ નથી પડતી. એ પણ જપમાં પ્રગતિ કર્યાનું મહત્ત્વનું લક્ષણ છે. અલબત્ત, એ જડતા, પ્રમાદ, આળસ કે ઊંઘની નિશાની નથી. પરંતુ પ્રેમ અથવા તો એકાગ્રતાને પરિણામે પ્રાપ્ત થતા વિકાસની એ નિશાની શાસ્ત્રીય પરિભાષામાં યોગનિદ્રાને નામે પણ ઓળખવામાં આવે છે.

પ્રશ્ન : જપ કરીને કોઈ કોઈ સાધકો કોઈ દુન્યવી વસ્તુની સિદ્ધિ કરે છે તે સાચું છે?

ઉત્તર : કેટલેક અંશે એ સાચું છે. એવા જપને અનુષ્ઠાન

પણ કહેવામાં આવે છે. કેટલાક સાધકો બીજાને માટે પણ જપ કે અનુષ્ઠાન કરતા હોય છે. એથી કોઈ કોઈવાર ધાર્યા લાભ થાય છે પણ ખરા. છતાં પણ એવાં અનુષ્ઠાન આત્મવિકાસની દૃષ્ટિએ બહુ આવકારદાયક નથી. જીવન બહુ ટૂંકું છે, ઝડપી છે, ને કરવાનું કામ ઘણું મોટું છે. એટલા માટે સમજુ સાધકોએ બીજા બધી જ આવડતોમાંથી મનને પાછું વાળી લઈ, પરમાત્માનો સાક્ષાત્કાર કરવાનો પ્રયાસ કરવો જોઈએ. એ જ સિદ્ધિ-પરમાત્માના સાક્ષાત્કારની સિદ્ધિ-સૌથી કિમતી છે. મહત્ત્વની છે, મંગલમય છે, ને એને સાધવાથી જ પરમશક્તિ મળી શકે છે. એ સદાય યાદ રાખવાનું છે.

પ્રશ્ન : જપ કરવા માટેનો મંત્ર કોઈ ગુરુની પાસેથી લેવો જોઈએ એમ કહેવામાં આવે છે તે બરાબર છે? મંત્ર ગુરુની પાસેથી ના લઈએ ને પોતાની મેળે જ પસંદ કરીને જપીએ તો ના ચાલે? એવો મંત્ર ફળે કે ના ફળે?

ઉત્તર : ગુરુની પાસેથી મંત્ર મેળવીને તેના જપ કરવામાં આવે તો હરકત નથી એવી રીતે લીધેલા મંત્રની અંદર એક પ્રકારનો ઊંડો વિશ્વાસ પેદા થાય છે. એથી એને રટવા કે જપવામાં ઉત્સાહ આવે છે અને એ બધી રીતે પ્રેરક થઈ પડે છે. વળી ગુરુ મંત્ર લેનારની રુચિ પ્રમાણે મંત્રની દીક્ષા આપતા હોવાથી, જે લોકો પોતાની મેળે કોઈ મંત્રની પસંદગી નથી કરી શકતા તેમની મુશ્કેલી દૂર થાય છે. પરંતુ ગુરુની પાસેથી મંત્ર મળેલો ન હોય, અથવા તો લીધો ના હોય, એવા સંજોગોમાં પણ મંત્રના જપ થઈ શકે છે. એવા જપ કંઈ નુકસાનકારક નથી નીવડતા, પરંતુ ફળે છે, કોઈ મનુષ્યે ગુરુ પાસેથી મંત્ર ના લીધો હોય

તોપણ પરમાત્મારૂપી પરમગુરુ તો સૌનાં અંતરમાં વસી જ રહ્યા છે. તેમની અંદર શ્રદ્ધા રાખીને તથા તેમની અંતઃપ્રેરણા પ્રમાણે આગળ વધીને આત્મવિકાસ કરી શકાય છે, તથા ધારેલું ફળ પણ મેળવી શકાય છે, એમાં કોઈ પણ પ્રકારનો સંદેહ ના રાખતા.

(ક્રમશઃ)

દોષો શોધવા ખૂબ સરળ છે. પરંતુ સંતોનું કામ ગુણો શોધવાનું છે.

સ્વામી વિવેકાનંદ

ધ : ૪૬૩૪૩૧

ઓ : ૩૬૨૪૩૭

: ૪૮૦૪૨૮

: ૩૬૦૩૭૬

ખેતીની સિંચાઈ માટે વિશ્વસનીય એન્જીન

“સત્યવાન” તથા “ચંદન”

૬, ૮ તથા ૧૦ હે. પા.

- બનાવનાર :-

કનેરીયા એન્જીનીયરીંગ વર્ક્સ

૧/૪, ભક્તિનગર ઈન્ડસ્ટ્રીઅલ એસ્ટેટ, રાજકોટ-૩૬૦૦૦૨

સંતોની શક્તિ અનંત છે, સંતો સંસારને માટે આશીર્વાદ-રૂપ છે. તાપથી તપેલા લોકોને તે શીતળ છાયાનું દાન કરે છે અને આરામ આપે છે, માનવજાતિ પર તેમનો ઉપકાર ઘણો મોટો છે. દાનવતાને દૂર કરીને સાચા અર્થમાં માનર થવાનો ને છેવટે પરમાત્માને મેળવવાનો માર્ગ તે માણસને બતાવે છે. તેમની છત્રછાયામાં રહીને માણસ બંધનમાંથી મુક્ત થાય છે, પોતાની સુષુપ્ત શક્તિઓને ખીલવીને પૂર્ણ બને છે, તે શાંતિ મેળવે છે. તેમનો સમાગમ સદાયે સુખમય ને મંગલ હોય છે. સંતોનો સત્સંગ તો દુર્લભ છે જ પણ સંતોનું દર્શન પણ ઓછું દુર્લભ નથી. ઈશ્વરની કૃપા હોય તો જ સંત-સમાગમ થઈ શકે.

યોગેશ્વરજી

સૌજન્ય :

YOGA & TOTAL HEALTH CENTRE

ડૉ. હિમાંશુ પાઠક,

શ્રી હેમીના પાઠક.

“ નિરાંત ”

૩૨, દિવાળીબાગ સોસાયટી, સૂર્યપુર સોસાયટી પાછળ,

રોડેર રોડ, સુરત-૩૮૫ ૦૦૮

ફોન : (૦૨૬૧) ૬૮૫૨૮૩

મોબાઈલ : ૯૮૨૪૦૪૩૦૩૩

E-mail :

hpathakji@yahoo.Com

Manu Sadhna Shibir-2000. Bragg Creek Alberta, Canada.

A Holy Moment of Meditation Behind the Camera

Jigar Talati

Jai Shree Hari. Maa has asked me to share my thoughts with you on this shibir so far. First, I will start by saying that...I am not supposed to be here. My return flight left last night at twelve. I was only going to be here for one week. A couple of days ago I was preparing to leave the shibir. I was coming for spiritual and religious upliftment but by the end of my week I did not find any answers. I was ready to leave accepting the fact that the shibir was just a nice little camping trip with Maa. It was sad actually. Of course. Maa had other plans for me. She hinted that I should stay longer. She didn't order me or twist my arm. She suggested and left the decision to me. That simple suggestion awoke possibilities that inspired me to re-arrange my commitments back home and stay for an extra five days. Maa was not going to let me go without understanding the importance of

this Maun Shibir deep in the woods of Alberta. I can only hope that you can achieve the peace of mind and body I did yesterday by the river's edge. I am confident that if you focus and make the commitment you will find peace in your own way. The following is my diary entry of yesterday's experience with Maa.

July 29, 2000

This morning I saw Maa going for her morning walk. I followed her with the camera. She went to the river. When She got there, Maa prayed to the sun and then walked down to the river's edge. She took Her shoes off and sat in padmasan on the rocks facing the river. I switched the camera on and took a few shots of Her profile but quickly realised that in order to get anything of value I was going to have to step into the river. I took my shoes off and tip toed into the freezing water. I got up to my ankles and started shivering so badly that I had to run back onto the rocks. This was no good. I looked at Maa. She was completely undisturbed. I absolutley had to get into the water. It was do or die. I rolled

my pants up to my knees and took everything out of my pockets. Maa sat on the rocks. unmoved. I drank in Her image for courage and set forth. I whispered. "Jai Yogeshwar." In my mind I kept telling myself, "The water is hot. The water is hot. The water is hot." Before I knew it I was up to my knees. I could feel the rocks stabbing into my feet but I was now numb to the temperature. It didn't matter anymore. It was just Maa. myself, and the running river. Sunlight poured over the trees and softly touched Maa's face. Maa was the focal point of the stillness that surrounded us. She had not made a single movement. I couldn't even tell if she was breathing. Maa was somewhere deep inside of herself but at the same time completely at one with nature. And through the lens of that camera. as I recorded this quiet but profound moment, I had what some may call a 'religious experience.' I was so utterly focussed on Maa that I was now sitting in the water up to my chest without any physical pain or sense of time. The river's current was trying its best to wash me away but I was connected to

Maa in some cosmic way. I was as unmovable as She was.

I think I expected to arrive here and be told what to experience. I should have known better. Maa has always led by example and she did so today at the river. For me the lesson learned was complete focus was the key to succeed in anything you do. Whether it's you work, your art, or God. You must quiet your mind and still your body and then...listen.

Some of the other devotees later told me that I was sitting in the water for twenty minutes and others said it was an hour. To me it was timeless. A holy moment of meditation behind the camera.

મૌન સાધના શિબિર-૨૦૦૦ બ્રેગ કીક આલ્બર્ટો, કેનેડા.

સરિતાના સલિલમાં પૂ. મા પર ધ્યાન ✓

જીગર તલાટી

અનુવાદ : ડૉ. બી. જે. જાગણી

જયશ્રી હરિ. આ શિબિરમાં મને થયેલા આધ્યાત્મિક અનુભવ આપને કહેવાનું પૂ. માએ જણાવ્યું. પ્રથમ હું એવું કહીને શરૂઆત કરીશ કે હું શિબિરમાં વધુ રોકાવાનો ન હતો. મારી ફૂલાર્ટ ગઈકાલ રાત્રે ૧૨-૦૦ કલાકે ઉપડી. હું માત્ર એક અઠવાડિયા માટે જ શિબિરમાં ગયો હતો. બે દિવસ પહેલાં શિબિરમાંથી નીકળવાની તૈયારી કરતો હતો. હું આધ્યાત્મિક અને ધાર્મિક અનુભવ મેળવવા માટે શિબિરમાં ગયો હતો, પણ અઠવાડિયાના છેલ્લા દિવસ સુધી કોઈ પ્રત્યુત્તર મળ્યો નહીં. આ શિબિર માત્ર પૂ. મા સાથે એક નાનકડા પ્રવાસથી વધારે કશું નથી એવું જણાયું. તેથી હું દુઃખી હતો. અલબત્ત, પૂ. માએ મારા માટે બીજી યોજના જ ઘડી રાખી હતી. પૂ. માએ માત્ર ઈશારો કર્યો કે હું થોડો વધુ વખત શિબિરમાં રહું. પણ પૂ. માએ મને શિબિરમાં રોકાવાનો ભારે આગ્રહ ન કર્યો. પૂ. માએ માત્ર શિબિરમાં રોકાઈ જવાનું સૂચન કર્યું અને નિર્ણય કરવાનું મારા પર છોડ્યું. પૂ. માના સાદા સૂચનથી મેં ઘેર જવાનો નિર્ણય બદલ્યો અને શિબિરમાં વધારે પાંચ દિવસ રોકાયો. આલ્બર્ટોના ગાઢ જંગલમાં ચાલતી મૌન શિબિરનું મહત્ત્વ સમજાવ્યા વિના પૂ. મા મને છોડવાનાં ન હતાં. બીજા દિવસે નદી કિનારે થયેલા અનુભવને આધારે એટલું કહી શકાય કે પૂ. માના સાન્નિધ્યમાં મન અને શરીરને શાતા મળે છે.

મને શ્રદ્ધા છે કે જો તમે પૂ. માની આજ્ઞાનું પાલન કરો તો તમને પણ તમારા વ્યવહારોમાં શાંતિ મળે. પૂ. મા સાથે ગઈ કાલે થયેલ અનુભવની ડાયરીની નોંધ આ મુજબ છે.

ગુલાઈ, ૨૯-૨૦૦૦

મેં પૂ. માને સવારે વિચરણ કરતાં જોયાં. હું તેઓની પાછળ કેમેરા સાથે ગયો. તેઓ નદી કિનારે ગયાં. નદીએ પહોંચીને પૂ. માએ સૂર્યનારાયણને પ્રાર્થના કરી અને નદી કિનારે ચાલવા લાગ્યાં. નદી સામેના ખડક પર પૂ. મા પન્નાસનમાં બિરાજે છે. પૂ. માના ફેટા પાડવા માટે કેમેરા શરૂ કર્યો. પણ તે વખતે જણાયું કે કોઈ મૂલ્યવાન વસ્તુની પ્રાપ્તિ માટે મારે નદીમાં ઉતરવું પડશે. મેં મારા બૂટ કાઢ્યા અને ઠંડાગાર પાણીમાં પગ ઝબોળ્યા. હું પગની એડી પર ઊભો રહ્યો અને ધૂજવા લાગ્યો. પરિણામે મારે પાછા ખડક પર જવું પડ્યું. આ બધું સારું ન કહેવાય. મેં પૂ. માની તરફ જોયું. તેઓ સંપૂર્ણ સ્થિર હતાં. મારે પૂ. માના ફેટા પાડવા નદીમાં જવું જોઈએ તેમ જણાયું. કાં તો ફેટા પાડું અથવા નદીમાં પડીને દેહવિલિન થાય એ જ સંકલ્પ થયો. મેં પાટલૂનને ઘૂંટણ સુધી ઊંચું ચડાવ્યું અને મારા ખિસ્સામાંથી વસ્તુ બહાર કાઢી લીધી. પૂ. મા તો ખડક પર સ્થિર હતાં. આ દૃશ્યમાંથી મને નદીમાં ઉતરવાની હિંમત મળી. ‘જય યોગેશ્વર’ બોલીને મારા મનને કહેવા લાગ્યો કે ‘પાણી તો ગરમ છે, ગરમ છે, ગરમ છે.’

આ અનુભવ થાય તે પહેલાં ઘૂંટણ સુધી પાણીમાં હું હતો. નદીના ખડકની કરાડો મને છરાની જેમ પગમાં વાગતી હતી. પણ હવે હું નદીના ઠંડા પાણીને વશ થઈ ગયો. મને વધારે ચિંતા થઈ નહીં. અહીં માત્ર પૂ. મા હું અને વહેતી સરિતા હતાં. સૂર્યનાં કિરણો વૃક્ષમાંથી ગળાઈને પૂ. માના મુખારવિંદ પર પથરાતાં હતાં. પૂ. મા ગાઢ શાંતિમાં ગરકાવ થઈ ગયાં હતાં. જે શાંતિ મને જોવા મળતી હતી. તેઓ બિલકુલ હલનચલન કરતાં ન હતાં. તેઓ શ્વાસ

લેતાં હતાં કે નહીં તે અંગે પણ હું કશું કહી શકું તેમ ન હતો. પૂ. મા શાંતિથી અંતરમાં ડૂબી ગયાં હતાં વળી તેઓ કુદરત સાથે પણ તદ્દકાર થઈ ગયાં હતાં. કેમેરાના કાચદ્વારા આ ગાઢ અનુભવની ક્ષણને કંડારી લીધી જેને હું 'દિવ્ય અનુભવ' કહ્યા વગર રહી શકતો નથી. આ અનુભવ એ હતો કે નદીમાં ઊભા ઊભા ક્ષેટા પાડવા માટે પૂ. મા પર હું એટલો બધો એકાગ્રચિત્ત થયો હતો કે મારી છાતી સુધી નદીનું પાણી આવી ગયું અને મને ઠંડીની પીડા પણ ન થઈ અને સમયનું ભાન પણ મને ન રહ્યું. નદી પોતાના પ્રવાહમાં મને તાણી જવા પૂરતો પ્રયાસ કરતી હતી પણ હું તો પૂ. મા સાથે વૈશ્વિક ચેતનાથી જોડાઈ ગયો હતો. પૂ. મા જેટલો જ હું પણ સ્થિર હતો.

મને હવે સમજાયું કે મારે અહીં (નદી કિનારે) આવવાનું હતું અને તે પણ આ દિવ્ય અનુભવ કરવા માટે તેથી જ મને પૂ. માએ રોક્યો હશે એમ લાગ્યું. પૂ. મા અનુભૂતિ કરાવીને દોરે છે અને આજે પણ નદી કિનારે એમ જ કર્યું. સંપૂર્ણ એકાગ્રતા થઈ જવું એ મારે માટે કોઈ પણ ક્ષેત્રે સફળતા માટેની ચાવીરૂપ અનુભવ હતો. આ એકાગ્રતા પછી ભલે કાર્ય, કલા કે ભગવાન પરની હોય. તમારે મનને શાંત કરીને શરીરને સ્થિર કરવાનું છે પછી દિવ્ય વાણી સાંભળવાની છે.

આ અનુભવ પછી કેટલાક સાધકોએ મને કહ્યું કે તમે નદીના ઠંડા પાણીમાં ૨૦ મિનિટ ઊભા રહ્યા, જ્યારે બીજાએ કહ્યું કે એક કલાક સુધી ઊભા રહ્યા પણ મારા માટે તે અનુભવ કાલાતીત હતો. કેમેરા સાથે પૂ. મા પર ધ્યાન ધરવાનો આ પવિત્ર અનુભવ હતો.

શ્રીરામકૃષ્ણદેવના સાન્નિધ્યમાં

યશસ્વીભાઈ ય. મહેતા

'કળીયુગમાં નારદીય ભક્તિ'નો ઉપદેશ આમસમુદાય માટે છે. રાજયોગ, જ્ઞાનયોગ, કર્મયોગમાં સાધકો માટે ચોક્કસ નિયમો ને અનુશાસન અંકિત થયેલા છે. જ્યારે રામનું નામ લેવા માટે કોઈ શૈક્ષણિક યોગ્યતાની જરૂર નહિ. વૈધી પૂજા, કથાશ્રવણ, નામસ્મરણ, નામસંકીર્તન તથા શાંડિલ્યના મત પ્રમાણે આત્મ-પૂજા-સાધના ભક્તિસાધનામાં સમાવિષ્ટ થાય છે. નારદના મતે બધાં કર્મ ભગવદ્ અર્પણ બુદ્ધિથી કર્યા કરવાં એટલે કે કર્મ કરતી વખતે સતત ઈશ્વરના નામ-સ્મરણનું અનુસંધાન અને નામ-વિસ્મરણ થતાં મનમાં વ્યાકુળતા ને વેદના.

દેવ પ્રતિમાની પૂજા નારદીય ભક્તિની ગણનામાં આવે છે. રામકૃષ્ણ કથામૃતના આ લેખક મહેન્દ્રનાથ ગુપ્તાએ માટી, ધાતુની દેવપ્રતિમાઓની પૂજા થાય છે તે શું અજ્ઞાન નથી? એવો પ્રશ્ન રામકૃષ્ણદેવને કર્યો હતો. રામકૃષ્ણદેવે કહ્યું કે આપણી આંખની શક્તિ કેટલી? તે માત્ર ધાતુ પ્રતિમાની જડતાને જે નિહાળી શકે છે, તે જડતાના આવરણ નીચે ચૈતન્ય છે તે જોઈ શકે નહિ. એટલે મૂર્તિપૂજાનો તિરસ્કાર કરે છે તે જ ગમાર ને અજ્ઞાની છે. ભલે પ્રતિમાને પૂજનાર દૈવી-ચૈતન્ય પ્રતિમામાં જોઈ શકતો ન હોય. પરંતુ પ્રતિમાથી આવૃત્ત ચૈતન્ય-શક્તિ આવા ગમાર કે ગ્રામીણ ભક્તોની શ્રદ્ધા, ભાવનાને કૃતજ્ઞભાવે સ્વીકારે છે. ગીતા-માં પણ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ કહે છે કે મને ભાવપૂર્વક પત્ર, પુષ્પ કે પાણી અર્પણ કરે છે તેનો હું કૃતજ્ઞતાપૂર્વક સ્વીકાર કરું છું.

પ્રતિમામાં પૂર્ણ બ્રહ્મચૈતન્યની સત્તા અવ્યક્તરૂપે ઓતપ્રોત છે. મૂર્તિપૂજાના પ્રચંડ વિરોધી એવા કોલેજિયન નરેન્દ્રએ (પાછળથી

વિવેકાનંદ) રામકૃષ્ણદેવ કાલીમાતાની પ્રતિમાના પૂજારી છે એમ જાણી, તેમના અંગ્રેજ પ્રિન્સીપાલની ભલામણનો તેમને મળવાનો અનુરોધ અવગણનાપાત્ર ગણ્યો હતો. પરંતુ ત્યારબાદ આ મૂર્તિ-પૂજકને જ પોતાના ગુરુતરીકે સ્વીકારી તેમને ‘અવતારવરિષ્ઠ’ તરીકે બિરદાવ્યા હતા અને જો મૂર્તિપૂજા રામકૃષ્ણદેવ જેવો મહાવિભૂતિ વિશ્વને આપી શકે તો તો માનવજાત ભલે આ રીતે પ્રતિમા-પૂજક બને તેમ સ્વીકાર્યું હતું.

જયપુરના, આંગલ-સંસ્કૃતિ-શિક્ષણદ્વારા અંગ્રેજ જેવા બનેલા મહારાજાએ પણ મૂર્તિપૂજકોની હાંસી ઉડાવતો પ્રશ્ન આ રીતે જ સ્વામી વિવેકાનંદને કર્યો હતો. દરબારમાં રોજ તેમના પિતા સ્વર્ગસ્થ મહારાજાની છબી ઉપર પુષ્પહાર થાય છે તેની શું જરૂર છે? તેમાં મહારાજા તો છે જ નહિ. પછી તેનું શું પ્રયોજન છે? એ પ્રશ્ન સાંભળી મુંગા બની ગયેલા મહારાજાને સ્વામીજીએ કહ્યું કે જેમ આપ આપના પિતાની છબીમાં જીવંત મહારાજાને જ પૂજો છો તેમ શ્રદ્ધાળુ ભાવિકજનો બધા દેવીદેવતાની મૂર્તિઓને પૂજે તેમાં શું નવાઈ છે? એ જ અરસામાં જન્માષ્ટમીના દિને રાજમહેલના ઝરૂખે સાથે બેઠેલા મહારાજાને સ્પર્શ કરીને મહેલ પાસેથી નીકળેલ સરઘસમાં હાથીની અંબાડીમાં પધરાવેલ શ્રી-કૃષ્ણની મૂર્તિને બતાવી તેમણે પૂછ્યું. મહારાજા, જુઓ તો ખરા, અંબાડીમાં કોણ બેઠું છે? તેમાં મૂર્તિને સ્થાને શ્રીકૃષ્ણની દિવ્ય તેજથી ઓપતી ચૈતન્યમૂર્તિ જોઈ મહારાજા ભાવવિભોર દિગ્મૂઢ થઈ ગયા હતા.

રામકૃષ્ણદેવના પાર્ષદ-શિષ્ય સ્વામી શિવાનંદજી વારાણસી અદ્વૈત આશ્રમમાં ધ્યાનસ્થ હતા ત્યારે તેમને કાશી વિશ્વનાથની ચૈતન્ય-પ્રકાશ-મૂર્તિ ત્રિનેત્ર-શિવનાં દર્શન થયાં હતાં. ને થોડીવારમાં એ જ તેજપૂંજમાં તે જ સ્થાને રામકૃષ્ણદેવનાં દર્શન

થયાં હતાં. ૧ લી જાન્યુઆરી ૧૮૮૬ ના રોજ કેન્સરથી પીડાતા, રીબાતા રામકૃષ્ણદેવ કાશીપુર બગીચામાં એકાએક બહાર આવતાં બગીચામાં ટહેલતા ભક્તો તેમને ઘેરી વળ્યા. ગિરીશ ઘોષને ઉદ્દેશીને ઠાકુર બોલ્યા : ગિરીશ, તું જ્યાં ત્યાં ગમે તેવી વાત કરતો કેમ ફરે છે? રામકૃષ્ણદેવના બધા પાર્ષદ-શિષ્યો જાણતા-અનુ-ભવતા હોવા છતાં જાહેરમાં બોલતા ન હતા તે વિધાન ગિરીશ બે રોકટોક સૌને કહેતો ફરતો કે રામકૃષ્ણદેવ સ્વયં વિષયુ ભગ-વાનનો જ અવતાર છે. ગિરીશે સાષ્ટાંગ પ્રણામ કરતાં ઠાકુરના શ્રીચરણોમાં માથું મૂકી રોતાં રોતાં કહ્યું : પ્રભુ, તો બીજું હું આપને માટે શું બોલું? મારા જેવા દુરાચારીને પારસમણિની જેમ લોખંડમાંથી સોનું બનાવનાર કે પારસમણિ જ બનાવી દેનાર માટે હું બીજું શું બોલું?

ઠાકુરે તેના માથે ટપલી મારીને કહ્યું : ‘તોમાર ચૈતન્ય હો બે.’ (તને ચૈતન્ય થાઓ) એ જ સાથે એક પછી એ જ બધા હાજર ભક્તોએ ઠાકુરને પ્રણામ કર્યા તે બધાને ઠાકુરે આ જ રીતે મસ્તક-સ્પર્શ કરી બ્રહ્મચૈતન્યનો કે પોતપોતાના ઈષ્ટદેવતાના દર્શન કે સાક્ષાત્કાર પોતાની જ મૂર્તિમાં (દિલમાં) કરાવ્યાં હતાં. તે દિવસ આજે ય વિશ્વભરનાં રામકૃષ્ણ મિશન કેન્દ્રોમાં કલ્પતરુદિન તરીકે ઉજવાય છે.

ઈશ્વર છે? એવા પ્રશ્નના જવાબમાં નરેન્દ્રને રામકૃષ્ણદેવે કહ્યું હતું : આ તે કેવો પ્રશ્ન છે? ઈશ્વર સિવાય મને તો બીજું કંઈ દેખાતું જ નથી. તમને જેમ માત્ર સંસાર જ દેખાય છે તેમ મને ઈશ્વર. આશ્ચર્યમુગ્ધ બનેલા નરેન્દ્રએ પૂછ્યું : આ કેવી વાત? શું આ પલંગ, ગાદલાં, પાણીનું માટલું બધું ઈશ્વર છે? ઠાકુરે કહ્યું : બાપુ, જે મને મારી મા દેખાડે છે તે જ બોલું છું. મારું પોતાનું કંઈ નથી.

કેનોપનિષદ

યોગેશ્વરજી

(૧) પરિચય

ઉપનિષદમાં જીવનની ઉન્નતિની વાતોનો વિચાર બહુ સારી રીતે કરવામાં આવ્યો છે. નદીના નિર્મળ પ્રવાહની પેઠે ઉપનિષદનો જ્ઞાનપ્રવાહ એકસરખા આકર્ષક, સરળ ને સુમધુર સ્વરૂપે આગળ ને આગળ વહ્યો જાય છે. તેનું દર્શન ને પાન કરવાથી અનેરો આનંદ મળે છે. તેના ઉત્તમ અમૃતપાનથી મન તૃપ્ત તો થતું જ નથી. દેશકાળ ને જાતિવચના ભેદ તેને નડતા નથી. બધા જ સ્થળમાં ને સર્વ કોઈને માટે તે પ્રેરક ને મંગલદાયક છે.

કેન ઉપનિષદ પણ પ્રમાણમાં નાનું છે. ભાવ ને ભાષાની દૃષ્ટિએ સહેલું ને સુંદર છે. આ ઉપનિષદની શરૂઆતમાં જ ભાવ-પૂર્ણ ને ઉત્તમ શાંતિપાઠ મૂકવામાં આવ્યો છે. કેટલો સુંદર છે તેનો ભાવ! ઋષિ કહે છે કે ‘મારાં અંગો પ્રકુલ ને સ્ફુર્તિવાળાં થાઓ. વાણી, આંખ ને મારો પ્રાણ બળવાન બનો. બધી ઈંદ્રિયો પોત-પોતાના કામમાં શક્તિપૂર્વક લાગી જાઓ. પરમાત્મા મારાથી દૂર ન થાય ને હું પણ પરમાત્માથી અલગ ન થાઉં. ઉપનિષદમાં વર્ણવેલા ગુણધર્મો ને જ્ઞાનનાં રહસ્યો મારા જીવનમાં સાકાર બનો.’

આ શાંતિપાઠ ખૂબ મહત્ત્વનો છે. તેની વિશેષતા એ છે કે તેમાં શરીર, મન ને આત્મા ત્રણેના જરૂરી વિકાસ પર ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે. જ્ઞાનને નામે આપણે ત્યાં કેટલેક ઠેકાણે શરીરની ઉપેક્ષા કરવામાં આવે છે ને કેટલીક વાર તો માણસ જાણીજોઈને શરીર તરફ બેદરકાર બને છે. એકલા શરીરને સર્વસ્વ માની લેવું ને તેમાં બંધાઈ જવું જુદી વાત છે ને શરીરને પરમાત્માનું મંદિર ને સર્વે પ્રકારના પોતાના ને બીજાના હિતનું

ઓક્ટોબર : ૨૦૦૦

૪૫

સાધન સમજી સંભાળવું તે વળી બીજી જ વાત છે. તે સમજી લઈ માણસે સદાય વિવેકી થવાની ને શરીરને સુદૃઢ, નીરોગી ને સ્વચ્છ રાખવાની જરૂર છે, એટલે જ શરીરની સમૃદ્ધિની આ શાંતિપાઠમાં ભાવના કરવામાં આવી છે.

તે ઉપરાંત પ્રાણ અથવા મન જેવી ઈન્દ્રિયોને ઉત્તમ બનાવવાની ભાવના પણ કરવામાં આવી છે. ને સાથે સાથે પરમાત્માને જાણવાની ને માનવોચિત ગુણધર્મોથી સંપન્ન ને સુશોભિત થઈને પરમાત્માની સાથે સ્નેહના સનાતન સૂત્રે સંધાઈ જવાની ઈચ્છા પ્રકટ કરવામાં આવી છે. આ ભાવનામાંથી આપણને શીખવા મળે છે કે શરીરમાં જ આસક્ત થઈને આત્માથી તદ્દન વિમુખ બનવામાં જેમ જીવનની શોભા નથી, તેમ પરમાત્મામાં મગ્ન બનીને શરીર ને મનની શુદ્ધિ ને સંભાળ તરફ તદ્દન બેદરકાર બનવું તે પણ બરાબર નથી. તે પણ આદર્શ જીવનને માટે શોભારૂપ નથી. બંને છેડા ઉત્તર ને દક્ષિણ ધ્રુવ જેવા છે તે બંને જીવનને માટે અનિષ્ટકારક છે. ઉત્તમ જીવનને માટે તે બંનેનો સમન્વય સાધવાની જરૂર છે. સમન્વયની એ કળા કે સાધનામાં જે પારંગત હશે તે કોઈનોય નિરસ્કાર નહિ કરે; પરંતુ જુદાં જુદાં અંગો ને જગતમાં દેખાતી વિભિન્નતાને એવી સરસ રીતે ગોઠવી દેશે કે તેને પરિણામે જીવન વધારે ને વધારે સુંદર ને સર્વાંગીણ બની રહેશે. જ્ઞાનીએ પોતે શરીરની સંભાળ રાકવી જ નહિ, ઔષધિની પેઠે શરીરને ના છૂટકે જ રસ ને કસ વિનાનો ખોરાક આપવો, શરીરની સ્વચ્છતા ને શોભાથી દૂર રહેવું ને શરીરને સૂકવી કે ઘસી નાંખીને હાડપિંજર જેવા થવામાં જ ગૌરવ ગણવું, એવા વિચારો આપણે ત્યાં જ્ઞાન, ભક્તિ કે સાધના ને વૈરાગ્યને નામે પ્રચલિત છે અને મોટા મોટા માણસો પણ તેના બોગ થઈ પડ્યા છે. તે વિચાર કેટલા વિઘાતક ને વિવેક વિનાના છે તે આટલા વિવેચનથી સહેજે સમજી શકાશે. માણસે રૂઢિ ને વાતાવરણના દાસ થઈને જ જીવવાનું નથી પરંતુ સદાય સત્યના

સંશોધક થવાનું છે ને જીવનને ઉજ્જવળ કરવા જે સત્યની શોધ કરી હોય તેને જીવનમાં ઉતારવાનું છે. ઉપનિષદનો આ શાંતિપાઠ આ રીતે ખાસ સમજવા જેવો છે.

(૨) તર્કની પરંપરા

કેટલાક માણસો માને છે કે ભારતીય ધર્મ, તત્ત્વજ્ઞાન કે સાધનામાં તર્કને સ્થાન જ નથી. પહેલી, છેલ્લી ને મુખ્ય આવશ્યકતા તેમાં શ્રદ્ધાની જ છે, ને શ્રદ્ધાને ધારણ કરીને માણસે તેમાં નક્કી કરેલી બધી વસ્તુ માની લેવી પડે છે. પરંતુ બરાબર વિચાર કરીએ તો સમજાશે કે આ વાત સાચી નથી. ભારતીય સાધનામાં તર્કનો મહિમા પણ સ્વીકારેલો છે ને તર્કને પોતાનું આગવું સ્થાન છે. બ્રહ્મસૂત્રનો જ અભ્યાસ કરવાથી આ વાત સહેલાઈથી સમજાઈ જાય છે. તેવું જ ગીતા ને ઉપનિષદોનું પણ છે. જિજ્ઞાસાવૃત્તિ કે તર્કની પ્રતિષ્ઠા બધે જ દેખાઈ આવે છે. તેવી વૃત્તિને બધે જ સન્માનવામાં કે આવકારવામાં આવી છે ને તેના સમાધાનની ઉત્સાહપૂર્વકના પ્રયાસ પણ કરવામાં આવ્યા છે. ગીતા જેવા મહાન ગ્રંથમાં પણ ઓછા તર્ક કે પ્રશ્નો નથી ઊઠાવવામાં આવ્યા. અર્જુને જે ઠેકાણે જે વાત ન સમજાઈ તેને માટે તરત જિજ્ઞાસા બતાવી છે, ને ભગવાને આ વાત મેં કહેલી કે શાસ્ત્રમાં વર્ણવેલી છે, માટે ગળે ઉતારી લે એમ કહેવાને બદલે જિજ્ઞાસા-વૃત્તિની કદર કરીને તેને સંતોષવા થાય તેટલા બધા જ પ્રયાસ કરેલા છે. એટલે ધર્મ કે તત્ત્વજ્ઞાનને નામે માણસની જિજ્ઞાસા-વૃત્તિ, સ્વતંત્ર વિચારશક્તિ કે બુદ્ધિનું અપમાન ને ખૂન કરવાની જરૂર નથી. જિજ્ઞાસુ ને શંકાશીલ લોકોના પ્રશ્નોને ઉડાવી દેવાની ને ટાળવાની પ્રથા આપણે ત્યાં ઠેકઠેકાણે ચાલે છે. તે પ્રથાને તંદુરસ્ત કે આવકારદાયક ન જ કહી શકાય. તર્કશક્તિની ઉચિત મર્યાદા સમજીને તેને યોગ્ય ન્યાય આપવાની જરૂર છે. ભારતીય

જ્ઞાનધારાનું અવલોકન કરતાં સમજાય છે કે સૌથી પહેલાં તર્ક પેદા થયો છે, પ્રશ્ન ઉત્પન્ન થયો છે, પછી માણસે સાધનાનો પ્રયોગ કર્યો છે, ને પ્રયોગથી જે જડચું કે નક્કી થયું તેને તર્કબદ્ધ રીતે સમજવા ને સમજાવવા પ્રયાસ કર્યો છે. એમ આરંભે ને અંતે તર્કશક્તિનો જ મહિમા રહ્યો છે. શરૂઆતમાં જિજ્ઞાસાવૃત્તિને પરિણામે ઉત્પન્ન થયેલા તર્કને છેવટે સ્વાનુભવનો આનંદ મળતાં નિશ્ચયાત્મક દશાએ પહોંચેલો વિચાર કે તર્ક. કેનોપનિષદની શરૂઆતમાં જ આપણને આ વાતની સત્યતાની પ્રતીતિ થઈ જાય છે. તે કેવી રીતે તે જોઈએ.

ઉપનિષદનો આરંભ જ જિજ્ઞાસા કે તર્કથી થાય છે. પોતાના સરીર ને પોતાની આબુબાબુની દુનિયાનું નિરીક્ષણ કરીને ઋષિ તરત વિચારમાં ડૂબે છે ને પ્રશ્નોની પરંપરા શરૂ કરે છે. કોની ઈચ્છા ને પ્રેરણાથી મન પોતાના વિષયો તરફ ગતિ કરે છે? પ્રાણ કોની સાથે સંબંધ સાધીને હલનચલન કરવાનું કામ કરે છે? માણસો કોની શક્તિ ને પ્રેરણાથી પ્રેરાઈને બોલે છે અથવા તો વાણી કોનાથી પ્રેરિત થઈને પોતાનું કામ કરે છે? ને આંખ ને કાનને જેવા તથા સાંભળવાની શક્તિ કોણ પૂરી પાડે છે? શરીરની અંદર ને બહાર એવી કઈ શક્તિ છે કે જેના નિયંત્રણમાં રહીને આ બધાં પોતપોતાના વ્યાપારમાં પ્રવૃત્ત થાય છે?

વિચારશીલ માણસને આવા પ્રશ્નો થાય તે સ્વાભાવિક છે. પરંતુ તેનો ઉત્તર કાંઈ તરત ન મળે. તે માટે લાંબો વખત ચિંતન ને મનન કરવું પડે. વળી સાધનાનો આધાર લઈને ધ્યાનપરાયણ પણ થવું પડે. એટલે જ ઉપર્યુક્ત પ્રશ્નોની પરંપરાના ઉત્તર મેળવવા ઋષિ પોતાની રીતે સંશોધન કરે છે તે છેવટે એક અંતિમ નિર્ણય પર આવી પહોંચે છે. બીજા જ શ્લોકમાં તેનું રહસ્યોદ્ઘાટન કરતાં ઋષિ કહે છે કે—કાનની પાછળ રહેલી જે શક્તિ

જ્ઞાનને સાંભળવાની શક્તિ આપે છે, મનની પાછળ રહેલી જે શક્તિ મનને મનન ને ચિન્તન કરવાનું તથા વિષયોમાં વિહરવાનું બળ પૂરું પાડે છે, તથા જે શક્તિ આંખની પાછળ રહીને આંખને જોવાની શક્તિ પૂરી પાડે છે, તે જ સૌથી મહાન શક્તિ છે. તેની હાજરીને લીધે જ શરીર, મન ને ઇન્દ્રિયોથી અતીત થઈને જે પુરુષ તે મહાન શક્તિને જાણી, અનુભવી કે ઓળખી લે છે તે સાચા અર્થમાં સુખી ને અમર બને છે. કઠપૂતળીના નાચના ખેલ-માં જેમ એક માણસ પડદા પાછળ રહીને દોરીસંચાર કરે છે ને પૂતળીઓને નચાવે છે, તેમ તે મહાન શક્તિ મનુષ્યની અંદર રહીને મન ને ઇન્દ્રિયોને પોતપોતાની પ્રવૃત્તિમાં દોરે છે, ને સંસારમાં પણ બધે જ વ્યાપ્ત થઈને જડ ને ચેતનમાં પ્રાણસંચાર કરી રહી છે. મન ને ઇન્દ્રિયોથી પર થઈને માણસ તે પરમ શક્તિની ઝાંખી કરી શકે છે.

અનુભવની દુનિયામાં એ પ્રમાણે ડૂબકી લગાવીને ઋષિ એ પરમ તત્ત્વનો સાક્ષાત્કાર કરે છે ને પોતાના પ્રશ્નોના બુદ્ધિગમ્ય ઉત્તરો મેળવી લે છે. આ પ્રમાણે તત્ત્વજ્ઞાનનો આખો ક્રમ કેવળ શ્રદ્ધા રાખીને માની લેવાનો નહિ પરંતુ વિચારપ્રદાન તેમ જ અનુભવની એરણ પર કસાઈને ઉજ્જવળ થઈને પાર ઉતરેલો છે. બુદ્ધિનું અપમાન કરવાની કે બુદ્ધિને ઉતારી પાડવાની વૃત્તિ કોઈ ઠેકાણે નથી દેખાતી. તેની સાથે સાથે એ પણ યાદ રાખવાનું છે કે એકલી બુદ્ધિને જ સર્વસ્વ માની લેવાની વાતને પણ મહત્ત્વ નથી આપવામાં આવ્યું. બુદ્ધિની સાથે અનુભવને પણ જરૂરી માનવામાં આવે છે.

પ્રેરક પ્રસંગો

સંકલન : સ્વ. પરમાર્થી

પ્રસંગ ૧૮—ચરિત રામ કે સગુણ ભવાની

પૂજ્ય શ્રી પપરેદા પહોંચતાં એકદમ બીમાર પડી ગયા. મરડો લાગુ પડી ગયો. દિવસ દરમ્યાન ૨૫-૩૦ વખત શૌચ જવું પડે. એથી અશક્તિ ખૂબ આવી ગઈ. મહેશ્વરી અને વૃંદાવનજી એમને ટેકો આપીને શૌચાલય સુધી લઈ જતા અને સંભાળપૂર્વક પાછા લાવીને સુવડાવી દેતા. દસ દિવસ એ રીતે નીકળી ગયા.

પૂજ્યશ્રી તો અવતારી મહાપુરુષ હતા, જે કદી બીમાર ન પડે. તો પછી તેઓશ્રી કેમ બીમાર પડ્યા? આવી શંકા કરવાનું અસ્થાને છે.

* * *

આમ બનવા માટે કેટલાંક કારણો હોઈ શકે છે. પહેલું કારણ તો એ કે આ સંસારની ઘટમાળમાં આવ્યા પછી, અવતારી મહાપુરુષો પણ જગતના સર્વસામાન્ય નિયમ 'કાલ કર્મ ગુણ સ્વભાવ, સબકે સીસ તપત'ની મર્યાદા જાળવીને સાંસારિક લીલા કરતા હોય છે.

આ ઉપરાંત બીજું કારણ એ હોઈ શકે કે, પરમાર્થ કાળે જીવન ટકાવી રહેલા એવા મહાપુરુષો, જીવલેણ બીમારીમાં સપડાયેલા અન્ય અસહાય રોગી જીવને જોઈને દ્રવી જાય છે. એટલે એ રોગીને રોગમુક્ત કરવા એની બીમારી પોતાના સિદ્ધિબળવડે પોતાના પર લઈ લે છે.

ત્રીજું મહત્વનું કારણ એ પણ હોઈ શકે, પોતાનો દેહાધ્યાસ કેટલો છૂટયો છે. તિતિક્ષા પરકાષ્ટાએ છે કે નહિ એની જાતતપાસ કરવાનું પસંદ કરીને તેઓ સ્વયં બીમારીને નોતરે છે.

કારણ ગમે તે હોય પણ પૂજ્યશ્રીને ગંભીર બીમારી આવી.

* * *

બીજી બાજુ કુંડ પર મૌનીજી મહારાજ અને સીયારામદાસજી મહારાજ પણ બીમાર હતા. તેથી રામશરણદાસજી મહારાજની નિર્વાણતિથિ નિમિત્તે થતાં ભંડારાની ખાસ વ્યવસ્થા થઈ શકી નહોતી. આથી એક સંદેશવાહક મોકલાવીને, પરરેંદામાં પૂજ્યશ્રીને બધા સમાચાર પહોંચાડવામાં આવ્યા. સંદેશવાહકની વાત પૂરી થતાં, તેઓશ્રી એકદમ ઊભા થઈ ગયા. જેમનાથી બીજાના સહારા વિના બેઠા પણ નહોતું થવાનું એમને સ્ફૂર્તિથી ઊભા થઈ ગયેલા જોઈને સહુ નવાઈ પામી ગયા.

એ લોકો સમજી ગયા કે, પૂજ્યશ્રી જ્યારે ઈચ્છે ત્યારે બીમારીને પણ રજા આપી શકે છે.

ચિત્રકૂટ ગયા પછી પૂજ્યશ્રીની તબિયત વધુ નરમ થઈ ગઈ. એમની બીમારીના સમાચાર સૌરાષ્ટ્રના ભક્તજનો પાસે પણ પહોંચી ગયા. આથી ચિંતિત બનીને જયંતીલાલભાઈ જોબનપુત્રા, હરિલાલભાઈ નથવાણી, ઠાકોરભાઈ, ડોક્ટર રવિશંકરભાઈ વગેરે અનેક ભક્તો ચિત્રકૂટ પહોંચ્યા. પૂજ્યશ્રીનું નરમ સ્વાસ્થ્ય જોતાં જ સહુ ઢીલા થઈ ગયા. પરંતુ ફિક્કો ચહેરો અને અશક્ત શરીર હોવા છતાં એમની પ્રસન્નતામાં લેશમાત્ર પણ ઘટાડો થયો નહોતો.

ચિત્રકૂટમાં ૪૦-૪૦ વાર શૌચ જવું પડતું. મહાત્માઓ

એમને ઊંચકીને લઈ જતા.

ડોક્ટર રવિશંકરભાઈએ હિંમત કરીને એમની નાડ તપાસી અને એ ઢગલો થઈ ગયા. નાડ તૂટતી જતી હતી. પૂરા ધબકારા પણ સંભળાતા નહોતા. એ રડી પડ્યા. ‘મહારાજશ્રી! આપનું સ્વાસ્થ્ય બરાબર નથી લાગતું. મને આપની બહુ ચિંતા થાય છે.’

પૂજ્યશ્રી એમની લાક્ષણિક ઢબે હસ્યા. જિંદગીની ઘડીઓ ગણતી લાગતી હોય એવી અવસ્થામાં પણ એમની સહજસાધ્ય સ્વસ્થતા અને સહનશીલતાને ડોક્ટર જોઈ રહ્યા. થોડી વાર પછી ડોક્ટરને હિંમત આપતાં બોલ્યા, ‘અરે ભાઈ, ક્યો ચિંતા કર રહે છે? નશ્વર શરીર પાયા હે તો એક રોજ તો જાના હી હે ન? રામ જેસે રામ ઈસ પૃથ્વી પર નહીં રહે. કૃષ્ણ ભી નહીં રહે. ફિર મેરી તો ક્યાં ગિનતી હે પરંતુ મૈં અભી મરને વાલા નહીં હું. તુમ વિશ્વાસ કરો : યોગીકી મૃત્યુ ઉસકી ઈચ્છા કે આધીન હોતી હે.’

બધાને ખૂબ ધીરજ આપીને અને વિનોદી વાતાવરણ ઊભું કરીને, પૂજ્યશ્રી એવી જ અસ્વસ્થ હાલતમાં ચિત્રકૂટ છોડી ગયા.

* * *

પ્રસંગ ૧૯-મન હું પ્રેમ પરમાથ દોઉ

રાજકોટનું એ દૃસ્ય અનુપમ હતું !

‘ગોડિયા સ્વામી’ તરીકે જાણીતા બનેલા શ્રી પ્રકાશાનંદજી મહારાજ અને પૂજ્યશ્રી રાજકોટમાં આવેલી જંગશન પ્લોટની દર્મશાળામાં પરસ્પરને હર્ષવેશમાં ભેટી રહ્યા હતા. ભક્તસમુદાય આનંદપૂર્વક એ સંતમિલનને નિહાળી રહ્યો.

પૂજ્યશ્રીનું સ્વાસ્થ્ય ખૂબ નરમ, પેટમાં મોટી ગાંઠ થયેલી, એને લઈને શરીર બહુ લેવાઈ ગયું હતું. પ્રાથમિક કુશળ સમા-

ચારની આપલે પછી ધીરે રહીને પ્રકાશાનંદજી મહારાજ બોલ્યા :
'મહારાજશ્રી ! આજ આપ મને બે વચન આપો.'

'આપકે લિયે અદેય કૌનસી વસ્તુ હૈં? સહાસ્ય જવાબ મળ્યો.'

'સારું તો, પહેલું વચન એ કે, આપ આજથી સૂકી રોટીની સાથે થોડાં શાકભાજી પણ લેવા શરૂ કરો. સંતમહાત્માઓનું જીવન પરોપકારાર્થે હોય છે અને યંત્ર પાસેથી બરાબર કામ લેવું હોય તો તેમાં તેલ પૂરવું જ જોઈએ. મહારાજશ્રી ! આપ લોકોના હિત ખાતર આપના શરીરની સંભાળ લો. મારી આટલી વિનંતી સ્વીકારો.'

અચ્છી બાત હૈ, ઔર ક્યાં?

'બીજું વચન એ કે, આપ મુંબઈ જાઓ.'

'બુંબઈ? અચ્છ જાઉંગા. પર યહ તો બતાઈયે કિ વહાં જાકર કરના ક્યા હોગા?'

'પ્રકાશાનંદજી મહારાજ પ્રેમછલકતા સ્વરે બોલી ઊઠ્યા :
સારવાર. આપ મુંબઈ જઈને ડોક્ટર બાલીગાને આપનું સ્વાસ્થ્ય બતાવો, એવી મારી તીવ્ર ઈચ્છા છે.'

પૂજ્યશ્રી સંમત થયા. તેથી તરત જ પ્રકાશાનંદજી મહારાજે પોતાના એ ભક્ત નેણશી અદાને બોલાવીને મુંબઈમાં તેઓશ્રી માટે ડોક્ટરી સારવારનો બંદોબસ્ત કરવા સલાહસૂચનો આપ્યાં. ભક્તોએ અતિ આગ્રહ કરીને પૂજ્યશ્રીને રાજકોટથી વિમાનમાં મુંબઈ મોકલ્યા. મુંબઈના એરપોર્ટ ઉપર નેણસી અદાના પુત્ર હર્ષદભાઈ તથા ડોક્ટર છબીલભાઈ મોટર લઈને સામા આવેલા. છબીલભાઈ તે વખતે પૂરેપૂરા નાસ્તિક. તેઓ કોઈને ય માથું ન

નમાવે, પરંતુ પૂજ્યશ્રી પર નજર પડતાં જ એમનું માથું યંત્રવત્ શ્રી ચરણોમાં નમી ગયું એટલું જ નહિ, એમનાથી સાષ્ટાંગ દંડવત્ પ્રણામ પણ થઈ ગયા.

પૂજ્યશ્રીએ છબીલભાઈનો વાંસો જોરથી થાબડ્યો અને પહેલી જ વાર મળતા હોવા છતાં, એમનું નામ લઈને એમને ઊભા કર્યાં. ડોક્ટર આશ્ચર્યમાં પડી ગયા. એમની નાસ્તિક વૃત્તિને પલટવા માટે એટલું બસ થઈ પડ્યું.

દીનુભાઈએ ગોરેગામમાં બધી વ્યવસ્થા અગાઉથી કરી રાખેલી. એટલે મોટર સીધી ગોરેગામ તરફ ગઈ. પૂજ્યશ્રીને ત્યાં મૂકીને સૌ ચાલ્યા ગયા.

બીજે દિવસે દેવકરણાભાઈ, છબીલભાઈ વગેરે ડોક્ટર એ. વી. બાલીગાને સાથે લઈને આવ્યા. ડોક્ટર બાલીગાએ પૂજ્યશ્રીને બરાબર તપાસ્યા અને એ ગંભીર બની ગયા. પૂછ્યું 'બાબા? આપની ઉંમર કેટલી?'

'સાધુકી ઉમ્મર નહીં પૂછના ચાહિયે.'

'ચિકિત્સા માટે એ જરૂરી છે, તેથી મેં ધૃષ્ટતા કરી બાબા ! ડોક્ટર નમ્ર સ્વરે બોલ્યા.

'અચ્છી બાત હૈ. ચિકિત્સાકે લિયે યહ જરૂરી હો તો આપકો દીખે ઉતની લિખ ડાલો.' સ્વસ્થ જવાબ મળ્યો.

ડોક્ટરે લાગણીભર્યા સ્વરે પૂછ્યું : 'મહારાજશ્રી ! આપ દવા લેશો? ઓપરેશન કરવાની જરૂર લાગે છે.'

'ઈતની અધોગતિ ક્યા કમ હુઈ જો અબ ઔર ભી કરવાઉં?' મંદ હસતાં એમણે સામો સવાલ પૂછ્યો.

‘જી, આપના લીવરમાં લગભગ શેર-દોઢશેરની મોટી ગાંઠ છે. ઓપરેશન વિના એ ગાંઠ ઠીક નહીં થાય. કદાચ કેન્સર પણ હોઈ શકે.’

ડોક્ટરની સમજાવટ કારગત ન નીવડી. પૂજ્યશ્રીએ કોઈ પણ જાતની દરા, ઓપરેશન માટે સંમતિ ન આપી. ચિંતિત બનીને સહુ ઓરડાની બહાર આવ્યા.

ડોક્ટર શાસ્ત્ર બોલી ઊઠ્યું : ‘આ કેન્સર ભયંકર છે. એના ઉપચાર પણ વ્યર્થ જેવાં જ છે. તમારે જે વ્યવસ્થા કરવી હોય તે કરી લેજો. મહાત્માજી ચાર પાંચ દિવસથી વધુ નહિ કાઢે.’

બધા ફફડી ઊઠ્યા.

બીજે દિવસે સહુ ફરીથી ગોરેગામ ગયા ત્યારે પૂજ્યશ્રીએ સંપૂર્ણ સ્વસ્થતાથી બધાને આવકાર્યા. આટલી બધી ગંભીર માંદગી હોવા છતાં સ્થિતપ્રજ્ઞથી એમની સ્થિતિ અને બેફિકરાઈ જોઈને સહુને એમના પ્રત્યે અહોભાવ પ્રગટ્યો.

ત્રીજે દિવસે તેઓશ્રી ટ્રેનમાં સીરોંજ તરફ જવા નીકળ્યા. છબીલભાઈએ છાશ ભરેલું થરમોસ સાથે લઈ જવા અતિ આગ્રહપૂર્વક વિનંતી કરી.

‘સાધુ કો ઈતના પ્રપંચ સાથ મેં નહીં રખના ચાલિયે. તુમ્હારે ખાલી થરમોસ કો મેં કહાં ઢોતા ફિરંગા? ગંભીરસ્વરે પૂજ્ય શ્રી બોલ્યા.

‘નદીમાં નાંખી દેજો. પણ કૃપા કરીને સાથે તો લઈ જ જાઓ.’

આખરે થરમોસ ટ્રેનમાં આવ્યું.

* * *

ત્યાર પછી મહિનાઓ સુધી પૂજ્યશ્રીનો પત્તો લાગ્યો નહિ.

દરમિયાન, તેઓશ્રીએ છ મહિના સુધી ફક્ત કાચું પોષાયું ખાવાનો પ્રયોગ કરીને તેમની ગાંઠને ઓગાળી નાંખી હતી. પરંતુ એમ કરવા છતાં ચામડી પેટ ઉપરથી છૂટી થઈ ગઈ. એ વખતે પૂજ્યશ્રી ટ્રેનમાં મુસાફરી કરતા હતા. એમને પારાવાર પીડા થઈ અને બેહોશી આવી ગઈ.

ટ્રેનમાંના લોકોએ સાધુ જાણીને એમને ભોપાલ સ્ટેશનના પ્લેટફોર્મ પર ઉતારી દીધા અને પોલીસે એમને હોસ્પિટલમાં દાખલ કરાવી દીધા. ત્યાં ડોક્ટરોએ એમને બેહોશ કરીને એમના પેટ પરના ટાંકા લીધા અને પલંગ પર સુવાડ્યા.

પરંતુ હોશ આવતાં જ, પેટ પરના ટાંકા ખોલાવવાની રાહ જોયા વિના, બારીમાંથી કૂદકો મારીને એ હોસ્પિટલમાંથી ભાગી છૂટ્યા!

ભક્તોએ ફરીથી મુંબઈમાં એમના દર્શન કર્યા ત્યારે એ સંપૂર્ણ સ્વસ્થ બની ગયા હતા.

(શ્રી દમયંતી સેજાવના ગ્રંથ મારા ગુરુદેવના આધારે)

પૂ. મા તારાં વિવિધ સ્વરૂપ !

પ્રિયવદન

કેલગરી શિબિર પરિપત્ર દોઢ માસ અગાઉ મળ્યો. માનું પ્રથમ દર્શન તા. ૧-૧-૧૯૮૨ ના રોજ ન્યુ જરસી વિનોદ-ભાઈને ત્યાં થયું હતું. એક કલાકની વાતોમાં ખાદીગાંધી-સ્વરાજ્યની વાતો થઈ, એથી મા સાથે આત્મીયતા આવી ગઈ, કારણ કે હું સર્વોદય અને ગાંધી-વિચારના રંગે રંગાયેલો હતો. વિદાય લેતાં માએ મને ‘સરળગીતા’ પુસ્તક ભેટ આપ્યું. એક નાની માળા આપી અને મંત્ર આપ્યો. માળા-મંત્ર અને મૂર્તિ મા તરફથી આશિર્વાદના રૂપમાં મળ્યાં. ત્યારથી આજ સુધી નિયમિત ગીતાનો પાઠ કરું છું. મને નિત્ય નવો પ્રકાશ પ્રાપ્ત થાય છે.

તે પછી એક-બે વખત માના દર્શનનો લાભ મળ્યો. પ્રત્યક્ષ દર્શન છેદ્યા સાત વર્ષથી છૂટી ગયું હતું. પણ તેઓશ્રીના સાહિત્ય-કેસેટો-ભજનોનું સૂક્ષ્મરૂપે માના દર્શન કરતો રહ્યો.

મૌન-સાધના શિબિરમાં સંશય મન હા-ના કરતું હતું. કારણ બોસ્ટનમાં પૂ. શ્રી મોરારીબાપુ પધારનાર હતા, ન્યુ જરસીમાં પૂ. શ્રી રમેશભાઈ ઓઝની કથા હતી, સ્વાધ્યાય પરિવારની પિકનીક પાર્ટી હતી, પુત્રની ઓફિસની પિકનીક પાર્ટી હતી. જેથી આ લાભ લેવો કે માનો લાભ લેવો? પછી માએ જ અંદરથી જવાબ આપ્યો કે ઘણું સાંભળ્યું, ઘણી પાર્ટીઓમાં ભાગ લીધો, હવે જીવનનું સાચું ભાથું ત્યાં મળશે. માની કૃપા કેવી! બોસ્ટનથી કેલગરીની આવવા જવાની વિમાનની ટિકિટ વિનામૂલ્યે મળી

ઓક્ટોબર : ૨૦૦૦

૫૭

ગઈ! અને મારા પત્નીની ટિકિટ જે ૭૫૦ ડોલરની હતી તે ફક્ત ૨૫૦ ડોલરમાં મળી ગઈ!

શિબિરમાં આવી ગયા! કેવું રમ્ય વાતાવરણ! એકદમ એકાંત, ઊંચા વૃક્ષો, બાજુમાં નદી અને જંગલ! જેથી સાધના માટે યોગ્ય સ્થળ લાગ્યું. શિબિરમાં ગમવા-ફૂલવાનો સવાલ જ ન હતો, કારણ કે, સર્વોદય-ભૂદાન આંદોલનમાં ભાગ લીધેલો જેથી ટેવાયેલો હતો.

શિબિરમાં માના અનેક સ્વરૂપનાં દર્શન થયાં.

૧. શિક્ષક : સરળ ભાષામાં પ્રાર્થનાઓ, જરૂર પડે શિસ્ત માટે કડક અને જરૂર પડે મા એટલાં જ મૃદુ! પુસ્તકો, ચાદરો વિગેરે બધું જ યોગ્ય રીતે ગોઠવાયેલું હોવું જોઈએ. ન હોય તો જાતે જ કરી લે! વ્યાયામ કરાવે, રમતો રમાડે ત્યારે શિક્ષક જેવાં જ લાગે.

૨. કલાકાર : પ્રાર્થના મંદિરની જે સજાવટ કરી હતી તેમાં માની ઉત્તમ કલાના દર્શન થાય. તોરણ, સાડીઓની સજાવટ, સૂત્રો, સુવિચાર, બધું જ કલામય!

૩. સંગીતકાર : સુંદર સુમધુર કંઠ, ભાવ, લય, તાલ, આલાપ વિગેરે બધું જ મધુર!

૪. સાહિત્યકાર : તેઓનું સાહિત્ય કેટલું સરળ, ભાવવાહી! અલંકારોનો તો ખજાનો, શબ્દોનો આડંબર નહીં. સાહિત્ય વાંચતા આપણે પણ ભાવવિભોર થઈ જઈએ, એ શબ્દ શક્તિ અને આરાધનાના દર્શન થાય છે.

૫. સિદ્ધયોગી : આસનો, પ્રાણાયામ શીકવે ત્યારે લાગે કે મા પૂર્ણ સિદ્ધયોગી છે, શરીરનાં અંગો જાણે રબરનાં ના હોય!

૬. વૈજ્ઞાનિક : ગીતાના જે સિદ્ધાંતો થીયરીમાં વાંચ્યા હતા તે પ્રયોગશાળામાં પ્રત્યક્ષ પ્રયોગ કરી શીખવ્યું !

૭. અંતરયામી : મા બધા જ સાધકોના મનની વાતને જાણી લે. મારે મળવાની ઈચ્છા થઈ તો મને સામેથી બોલાવીને મળ્યાં ! જે પ્રશ્નો પૂછવાની ઈચ્છા થઈ તેના જવાબ મળ્યા જ કરે !

૮. અકર્તા : કર્મ નહીં કરવા છતાં અનેકગણું કર્મ તેઓની હાજરીમાં થયા જ કરે !

૯. રમતવીર : ઓલિમ્પીક રમતમાં ભાગ લેવાનો હોય તો મા વિશ્વ વિક્રમ નોંધાવે. ગુરુપૂર્ણિમાના દિવસે ૧૫૦૧ પ્રણામ કરી વિશ્વ વિક્રમ પ્રાપ્ત કર્યો ! છતાં ઇનામ કે વાહ વાહની કોઈ અપેક્ષા નહીં !, છેલ્લે...

૧૦. મા ડોક્ટર સ્વરૂપે : પૂ. માનું ઓળખપત્ર (ડોક્ટર તરીકેનું) ગુરુપૂર્ણિમાના દિવસે સાંસ્કૃતિક કાર્યક્રમ હતો ત્યારે મળ્યું :

ડોક્ટર મા સર્વેશ્વરી-સર્જન

અભ્યાસ : યોગેશ્વર મેડિકલ વિશ્વ વિદ્યાલય.

શ્પેશ્યાલીસ્ટ : બવરોગ, વિકાર રોગ.

સ્થળ : મૌન આરોગ્ય કેન્દ્ર, કેલગરી, કેનેડા.

દવા : પ્રભુ પ્રેમની પ્યાલી. દિવસમાં ત્રણ વખત હવાવીને પીવી. સવારે ઊઠતાં, બપોરે જમતાં, રાતના સૂતાં પહેલાં-ત્રિકાળ સંધ્યા !

ચરી : કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ, રાગ, દ્વેષ, અહમ નહિ કરવાનો.

ખોરાક : કીર્તન, ભજન, મંત્રજપ, સ્વાધ્યાય, ૧૦૮ પ્રણામ, વ્યાયામ.

બીલ : ૧. ગરીબોને અન્ન-વસ્ત્રનું દાન.

૨. આરોગ્ય, શિક્ષણ ક્ષેત્રે ધર્મદા.

ફરી તપાસનો રીપોર્ટ : પરમ શાંતિ, મધુર શાંતિ, આનંદ શાંતિ, દિવ્ય શાંતિ, મંગલ શાંતિ.

શિબિરમાંથી શું મેળવ્યું? પ્રણામ કરતો થયો, પચાસનમાં ૧૫ મિનિટ સુધી ધ્યાન કરી શકું છું. સવા લાખ મંત્રજપ કરવાનો નિયમ લીધો પરંતુ ૨ લાખ ૨૬ હજાર ૮૦૦ જપ થયા ! આ રામનામના વેપારમાં સરવેયુ કાઢ્યું તો ઓછી મૂડીએ બહોળો નફો દેખાયો ! મા શક્તિરૂપે મારામાં પધાર્યા, બાકી મારી આ શક્તિ ન હતી. ગીતાના ૧૮ અધ્યાયનું રોજ પારાયણ થયું. સંકલ્પશક્તિ વધી અને આત્મવિશ્વાસ વધ્યો.

અનુભૂતિ

૧. મળસ્કે ૪-૦૦ વાગ્યે મંત્રજપ કરતો હતો ત્યારે નીલ રંગનો લંબચોરસ આકાર દેખાયો.

૨. પચાસનમાં ધ્યાન કરતી વખતે શ્રી અરવિંદ, શ્રી માતાજી, સ્વામી કૃપાલુનું દર્શન થયું. બીજે દિવસે માની હાજરીમાં ધ્યાન કરતો હતો ત્યારે શરીર શૂન્ય થઈ ગયું હોય તેવું લાગ્યું, કાંઈ સમજાયું નહિ.

પ્રથમ દિવસે હું અને ચંદ્રકાંતભાઈ માના કહેવાથી નદી તરફ ફરવા ગયા હતા. હું માનો સંકેત સમજી શક્યો નહિ, પણ પછી ખબર પડી કે મા નદી મારફત સંદેશો આપવા માંગે છે કે, નદી જેમ સતત વહે છે તેમ તારી આધ્યાત્મિક સાધનાને વહેતી અને

ગતિ કરી નદી જેમ સાગરમાં મળે છે તેમ તું ઈશ્વર સાથે એકરૂપ થઈ જા.

સરીતાના સંગીતનું સતત શ્રવણ.

કલરવમાં કૃષ્ણ અને રમણ રેતીમાં રામ.

વહેણમાં વામનજી, કંકરમાં શંકર.

પથ્થરમાં પ્રહ્લાદ, જળમાં જગન્નાથ.

આ દર્શન માએ કરાવ્યું. શિબિર દરમ્યાન ચિંતનમાંથી સૂત્રો મારા હૃદયમાં પ્રગટયાં :

મોન એટલે અંતર દર્શન.

મોન એટલે આધ્યાત્મિક શક્તિ સિયન.

મોન એટલે ઉચ્ચતર અંશ સાથે સંવાદ.

મોન એટલે વાણીનું તપ.

મોન એટલે ઈશ્વર સાથે એકરૂપતા.

મોનથી લાભ : ખોટી વાતો બંધ, નિંદા-ટીકા બંધ, ક્રોધ પર સંયમ.

લપ્પન છપ્પન છોડો.

પ્રભુમાં મન જોડો.

તનની તંદુરસ્તી-મનની મસ્તી !

સંત તુકારામ

ઝિંઝુવાડિયા કનેચાલાલ

ઉત્તર ભારતમાં સંત તુલસીદાસ સર્વત્ર છવાઈ ગયા છે, તેમ મહારાષ્ટ્રમાં સંત તુકારામ વ્યાપક બની ગયા છે. તેમનો જન્મ પૂના સમીપ ઈંદ્રાયણી નદીના તટ પર આવેલા દેહુ ગામમાં થયો હતો. તુકારામનો જન્મ ખરેખર કઈ સાલમાં થયો હતો તે અંગે હજી વાદવિવાદ પ્રવર્તે છે, પણ ઈ. સ. ૧૫૮૮ માં તેઓ જન્મેલા એવું મોટાભાગના વિદ્વાનો સ્વીકારે છે. તેમના પિતાનું નામ બોલાજી અથવા બોલ્લાબા અને માતાનું નામ કનકાઈ કે કનકાઈ-બાઈ હતું. દેહુ ગામમાં તેમનું કુટુંબ ખૂબ જ પ્રતિષ્ઠિત ગણાતું. વંશપરંપરાથી તેમના ઘરમાં વિઠ્ઠલભક્તિ ચાલી આવતી હતી. કહે છે કે તુકારામ પહેલાંની આઠમી પેઢીએ વિશંભર બુવા થઈ ગયા. તેઓ શ્રી વિઠ્ઠલનાં પરમ ભક્ત હતા અને તેઓ દર એકાદશીએ પંઢરપુરની યાત્રાએ જતા. તુકારામે જ એક અભંગમાં કહ્યું છે કે વિઠ્ઠલની ભક્તિ પિતાનો વારસો હતો. તુકારામના પિતા બોલ્લાબા અને માતા કનકાઈ બંને ખૂબ જ સાત્ત્વિક પ્રકૃતિનાં હતાં. અને આ સાત્ત્વિકતા તુકારામમાં પ્રગટ થઈ હતી. માતા કનકાઈ સંત નામદેવની જ ભક્તિ કરતાં. તેમના પિતાએ ચાલીસ વર્ષ સુધી પંઢરપુરની આષાઢી-કાર્તિકી યાત્રા કરેલી. તુકારામે કહ્યું છે કે ‘વિઠ્ઠલ અમારા કુળદેવતા છે અને પંઢરીની યાત્રા કરવાની પરંપરા મારા ઘરમાં ચાલી આપે છે.

તેઓ બાલ્યાવસ્થામાં માટીનાં રિઠ્ઠલ-રખુમાઈ (રૂક્ષમણિ) બનાવતા, તેની પૂજા કરતા. બાળમિત્રોને એકત્રિત કરી ભજન ગાતા અને પ્રસાદ વહેંચતા. તેમને સાધુ-સંતોની સેવા કરવામાં, ભિખારીઓને ભિક્ષા આપવામાં અને પોતાને મળેલો નાસ્તો

મિત્રોને વહેંચી દેવામાં ખૂબ આનંદ આવતો. અભંગો પરથી સમજાય છે કે અભ્યાસ કરવામાં તેમને ખૂબ રસ પડતો. તેઓ શિક્ષકને ખૂબ આદરથી જોતા. શિક્ષકને પણ એમના પ્રત્યે ખૂબ પ્રેમ હતો. તેમના શિક્ષક કહેતા : આ તુકો મોટો પંડિત થવાનો છે. તેમની વય બારથી ચૌદ વર્ષની હશે ત્યારે તેમનાં લગ્ન રખુમાઈ સાથે થયેલાં. તે શાંત અને સરળ સ્વભાવની હતી પણ બે વર્ષમાં જ તેને દમનો રોગ લાગુ પડ્યો, એટલે તુકારામનાં માતાપિતાએ તેનું બીજું લગ્ન જિજ્ઞાઈ સાથે કર્યું. આ સ્ત્રી પતિપરાયણ હતી પણ તેનો સ્વભાવ ઘણો જ ઉગ્ર હતો.

તુકારામને બે ભાઈ અને એક બહેન હતાં. તેમાં મોટાભાઈ સાવજીને સંસારમાં રસ નહોતો. વૃદ્ધ પિતાને ઘડપણ આવ્યું ત્યારે તેમણે ઘરનો કારોબાર સાવજીને સંભાળી લેવા કહેલું. ત્યારે સાવજીએ કહ્યું : ‘બાબા મને સંસારની જાળમાં ન ફસાવો. હું તીર્થયાત્રાએ જવા ઈચ્છું છું. તમારી હાજરી છે એટલે ગૃહસંસાર છોડીને જવાનું નથી.

પિતાએ તેને ઘણું સમજાવ્યો. પણ તેના નિર્ણયમાં તે અફર રહ્યો એટલે ઘરનો બોજો તુકારામ પર આવી પડ્યો. તુકારામની વય તે વખતે તેર-ચૌદ વર્ષની હશે. પિતાને તેઓ ધંધામાં મદદ કરતા. તેમના પિતા પુત્રના કારોબારથી રાજી હતા. એક વેળા તેમણે પુત્રને શિખામણ આપતાં કહેલું : લેણદેણ અને સર્વ કારોબાર એવી કુશળતાથી તપાસાતો રહેવો જોઈએ કે ખોટ-હાંસલ હમેશાં દૃષ્ટિ સામે રહે અને એવાં જ કાર્યો હાથ ધરવાં, જેમાં છેવટે આપણને લાભ થાય. તુકારામે પિતાજીની શિખામણનો યોગ્ય અર્થ જ ઘટાવ્યો ; સંસારમાં જે કાંઈ લાભ છે તે શ્રી હરિ છે અને ભૌતિક સંપત્તિ તે ખોટ છે, આ લાભ-હાનિને ધ્યાનમાં રાખીને શ્રી હરિપદરૂપ પરમ લાભ પ્રાપ્ત કરી લેવો.

તુકારામની સત્તર વર્ષની વયે માતા, પિતા અને ભાભીનું અવસાન થયું. ભાભીના અવસાન પછી મોટાભાઈ સાવજી વિરક્ત

થઈ ચાલ્યા ગયા. હવે ઘરની તમામ જવાબદારી તુકારામ પર આવી પડી. એકવીસમા વર્ષથી ધંધાક્ષેત્રે પણ ઉપાધિઓ વધી ગઈ. એમનું શાહુકારી કામ બગડ્યું અને દેવાળું કાઢવું પડ્યું. એ જ દિવસોમાં દુષ્કાળ પડ્યો અને પ્રથમ પત્ની અને પુત્ર સંત અન્નના અભાવે મૃત્યુ પામ્યાં.

તુકારામની બીજી પત્ની આવલી અથવા જિજ્ઞાઈ કર્કશા સ્ત્રી હતી. તેના કંકાસને કારણે તુકારામને સામાજિક રીતે દુર્દશા ભોગરવી પડી. એક તરફ આર્થિક સાધનોનો અભાવ અને બીજી તરફ ધરક્ષેષને કારણે ધંટીના બે પડ વચ્ચે પિસાતા અનાજ જેવી તુકારામની સ્થિતિ હતી. ચાર બળદમાં ત્રણ બળદ રોગને કારણે મરણ પામ્યા. આર્થિક ભીંસ ઓછી કરવા હિંમત કરી મરચાં ખરીદી વેચવા કોંકણ ગયા. ત્યારે રસ્તામાં ઠગ મળ્યા અને તેમને ઠગી લીધા !

એક દિવસ જિજ્ઞાઈએ ક્યાંકથી બસો રૂપિયા ઊછીના અપાવ્યા. તુકારામે તેનું મીઠું ખરીદ્યું અને બહારગામ જઈ વેચતા તેના અઢીસો રૂપિયા આવ્યા પણ રસ્તામાં કોઈ કંગાલ બ્રાહ્મણ મળી ગયો. તે બહુ તકલીફમાં હોવાથી તુકારામે તેને અઢીસોય રૂપિયા આપી દીધા ! ખેતરમાંથી શેરડીના સાંઠા લઈને ઘેર આવતા હતા ત્યારે ગાડામાંથી લોકો એક એક સાંઠો ખેંચતા ગયા. ઉદાર દિલના તુકારામે આંખ આડા કાન કર્યો. ઘરે પહોંચ્યા ત્યારે ફક્ત એક જ સાંઠો બચેલો. તે જિજ્ઞાઈને આપતા જિજ્ઞાઈનો રોષ પરાકાષ્ટાએ પહોંચ્યો અને સંત તુકારામના બરડામાં એ સાંઠો ફટકાર્યો. સાંઠાનાં બે ટુકડા થઈ ગયા. સંતે કહ્યું : ભગવાન કેવો કૃપાળુ છે કે તેણે બંને માટે સાંઠાના બે ભાગ કરી આપ્યા.

તુકારામની આર્થિક સ્થિતિ એકદમ સાધારણ હતી. તેમનાં પત્ની જિજ્ઞાઈ પાસે પૂરતાં વચ્ચો પણ નહોતાં. એક વખત તુકારામ ઘરને ઓટલે બેઠા બેઠા ભજન કરતા હતા ત્યારે એક રંક હરિજન બાઈ ભીખ માગતી આવીને આંગણે ઊભી રહી.

ભક્તે જોયું કે તેણે પહેરેલ વસ્ત્ર તદ્દન ચીથરેલાલ હતું. તે વખતે જિજ્ઞાસુની સાડી બહાર સૂકાતી હતી. તેમણે તે સાડી હરિજન બાઈને આપી દીધી. જિજ્ઞાસુની શું હાલત થઈ હશે તે ભગવાન જાણે!

* * *

તુકારામ એક વાર જ્ઞાનદેવની સમાધિનાં દર્શન કરવા આજંદી જતા હતા. રસ્તામાં તેમણે વૃક્ષ નીચે પક્ષીઓને દાણા ચણતાં જોયાં. તુકારામને જોતાં જ પક્ષીઓ ઊડી ગયાં, એટલે તુકારામનું મન વ્યથિત થઈ ગયું. તે પ્રસંગનું તેમણે એક અભંગ રચ્યું છે. તેનો ભાવાર્થ એવો છે કે : ‘ભૂત માત્ર એક રૂપ છે, એવું હું ક્યારે જોઈ શકું? જ્યારે આવું થસે ત્યારે મારા પર પાંદુરંગે કૃપા કરી છે એવો વિશ્વાસ મને આવશે. મારી સ્થિતિ આવી દ્વન્દ્વરહિત હોવી જોઈએ. મારાથી કોઈને જરા પણ ભય ન લાગે. તુકારામ કહે છે : જેની જેની સાથે મારી મુલાકાત થાય, તે મને મારું જ સ્વરૂપ લાગે.’

પછી તુકારામ શ્વાસોચ્છવાસ પર નિયમન લાવી તે જ સ્થાન પર શાંત તેમ જ સ્થિર થઈ ગયા અને મનોમન પરમાત્માને પ્રાર્થના કરવા લાગ્યા કે પક્ષીઓ મારા પ્રત્યે નિર્ભય નહિ બને ત્યાં સુધી અહીંથી ખસીસ નહિ. એવો તેમનો નિશ્ચય હતો. છેવટે દોઢ-બે કલાક પછી બધાં જ પક્ષીઓ એમની પાસે પહોંચી ગયાં! પંખીઓ તે દિવસે તેમનો પ્રેમ અને આત્મભાવ જોઈ તેમના ખભા પર બેસી નિર્ભયતાથી રમવા લાગ્યાં. તુકારામ રાજી થઈ ગયા. તેઓ ભજનમાં એકાકાર થઈ ગયા અને ડોલવા લાગ્યા.

—

* સહેલું સાધન ભક્તિ *

આત્મજ્ઞાનનું અને અષ્ટાંગયોગનું સાધન શાસ્ત્રસંમત હોવા છતાં અઘરું છે. પરંતુ ભક્તિનું સાધન એમની સરખામણીમાં સહેલું છે, અને એ સાધનવિશેષથી જ્ઞાન તથા યોગનના ફળની પ્રાપ્તિ આપોઆપ થઈ રહે છે, એટલે એનો આધાર લેવો આવશ્યક છે.

ભક્તિ શરૂઆતમાં ભાવ વગર થાય તોપણ હરકત નહીં. સમજ કે ભાવ વગરની ભક્તિ પણ નકામી નહીં જાય. આરંભમાં મન એકાગ્ર નહીં થાય તોપણ હરકત નહીં. ભાવ, સમજ ને સ્થિરતા તો ધીમે ધીમે આવશે. ક્રમે ક્રમે ઈશ્વરની કૃપાનો મીઠો અનુભવ પણ થતો રહેશે. મહત્ત્વની વાત એનો આધાર લેવાની છે. એકવાર એનો આધાર લેવામાં આવે એટલે આગળનું બીજું કામ આપોઆપ થતું રહેશે. એક જ દિવસમાં ધ્રુવ, પ્રહ્લાદ, મીરાં જેવા આદર્શ ભક્ત નહીં બનાય. તોપણ ભાવના હશે અને એ ભાવનાની પૂર્તિના પ્રયત્નો થશે તો ભગવાનના થઈને, ભગવાનની પરમકૃપાની પ્રાપ્તિ કરીને વહેલા કે મોડા પણ ધન્ય બની શકાશે. માટે ભગવાનનું વહેલી તકે શરણ લઈને જીવનને એમની પ્રેમભક્તિના પવિત્ર રંગે રંગવાનો પ્રયત્ન કરીએ એ જ બરાબર છે. સૌ પ્રાણીઓમાં આત્મરૂપે હું જ રહેલો છું એવું સમજીને સૌની સાથે પ્રેમમય, મધુમય, પવિત્ર, સદ્ભાવયુક્ત વ્યવહાર કરવો જોઈએ. આદર્શ ઈશ્વરભક્ત સૌનું સારું તાકે છે, સારું કરે છે, ને સૌની સાથે સારામાં સારો ઉમદા વ્યવહાર રાખે છે.

યોગેશ્વરજી

—

* માનની ગ્રંથિ *

મોટા ભાગના માનવો માનના ભૂખ્યા હોય છે ને બીજા પોતાને માને કે માન આપે એ જોઈને આનંદ પામે છે. કેટલાક પોતે માન લેવા માટે જ જન્મ્યા છે, એવું માનીને જીવતા હોય છે. બીજાની પાસેથી એ માનની ઈચ્છા રાખે છે ખરા, પરંતુ બીજાને એવું માન નથી આપી શકતા. એ એમના જીવનની કરુણતા જ કહી શકાય. ત્યાગી, જ્ઞાની ને સન્યાસી-ઓના જીવનમાં પણ કેટલીક વાર એવી કરુણતાનું દર્શન થાય છે, બધાનો ત્યાગ કરી ચૂકેલા વિરક્તો કેટલીકવાર માનની વૃત્તિનો પરિત્યાગ નથી કરી શકતા. લોકો એમને ઊભા થઈને સત્કારે ત્યારે એ આનંદ અવશ્ય પામે છે, એમને એ ગમે છે પણ ખરું, પરંતુ એ બીજાને એવી રીતે નથી સત્કારતા. કોઈ એમના સ્વાગતમાં ઊભું ના થાય કે આગળ ના આવે તો એમને ખરાબ લાગે છે, એમનું મોઢું બગાડી જાય છે, અને એ એક અથવા બીજી રીતે નારાજ બતાવે છે. એ બધી સ્વભાવગત નિર્બળતાઓમાંથી માણસે છૂટવાનું છે. એવી નિર્બળતા માણસને દુઃખી કરે છે. આપણે ક્યાંય જઈએ ત્યારે કોઈ ઊભા થઈને આપણને સત્કારે નહિ કે આપણે માટે આદરપૂર્ણ સ્વાગતના શબ્દો ના કહે, અરે, આપણને પ્રેમ કે પૂજ્યભાવે પ્રણામ પણ ના કરે; તો તેથી શું થયું? આપણે ખોટું શા માટે લગાડવું ને દુઃખી કે ક્રોધી શા માટે બનવું જોઈએ?

યોગેશ્વરજી